

Ку
на
Ср

ДРАМСКА БАШТИНА

Милош Перовић

РАЗОРЕНИ ДОМ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

Издавач

Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Главни и одговорни уредник

Миодраг Ђукић, директор

Уредник едиције и приређивач

Олга Марковић

Коректор

Олга Марковић

Ликовно решење

Ново Чогурић

Припрема за штампу

Светозар Станкић

Штампа

Галеб

Земун

Тираж: 500 примерака

Штампање завршено: септембра 1999.

ПИЈЕТРО КОСОРИЋ
(ДР МИЛОШ ПЕРОВИЋ)

РАЗОРЕНИ ДОМ

Драма у три чина

Београд, 1999.

Пијетро Косорић (Др Милош Перовић)

РАЗОРЕНИ ДОМ

Драма у три чина

ЛИЦА:

МАРКО ВУКОВИЋ, трговац

МАРА, његова жена*

ВОЈИН, њихов син, уредник новина „Час”

КИНА, сирота ткаља, станује у Марковој кући из дворишта

ЛЕНКА, њена кћи

МИРКО ПАНИЋ, адвокат

МИЛЕНА, сирота девојка, шваља

МАРИЈА, служавка Маркова

ПАНТА, слуга Марков

ГРАЂАНИ – БИРАЧИ

ШТАМПАРСКИ МОМАК

Комад се догађа крајем прошлог века или почетком нашег у Београду. Тај податак спомиње се само три пута. С обзиром да је град опкољен великим планинама, очевидно је писац мислио на своје родно Ужице.

* Овде је написано ЈЕЛА, мада се у комаду Маркова супруга зове МАРА.

Трицетно Косопити.

Разорени гол.

Зрана и тупи кука.

Луца:

Марто Битолети, туповог.

Тела, керова мена.

Војин, ствол сиа, спеганол колума "Лас."

Тина, ерџина тидоба, етнџџе у Мартовог.

Кџе, не због пунџина.

Ленка, мена Кџе.

Мупто Кавити, агбокаџе.

Мурсена, ерџина зевџџе, мџбаса.

Марџа, ерџабџе Мартовог.

Кавити, ерџа Мартовог.

Траџан - Дџаџе.

Минамџаџе менаџе

ПРВИ ЧИН

Војинова соба за рад. У дну на средини врата са дворишта, у дну лево врата од врта, десно напред врата која воде у друге одаје, лево прозори који гледају у врт; до прозора велики писаћи сто са столицама, десно у среди софа, на зиду изнад софе извешано старо оружје, а са страна слике. По столу и око стола разбацане новине и хартије.

ПРВА ПОЈАВА

Служавка Марија забављена око спремања собе, затим Панта

МАРИЈА

Свуда само растурене новине и 'артије, а не смеш ништа да такнеш; ни сам га ђаво овако не распреми; часног му се крста не зна. Проста јабана* к'о на улици те само наноси блато. Лакше ми је почистити све собе него ову пустињу; читаво врзино коло. Већ ми се грбина скучи. Газдарица се само превија

* Јабана (турц) – неред, јавашлук и сл.

и хуче по соби, а ја морам сама да диринцим. Толико роваша и толико посла у недељу. Нед'о ми Бог више служити код новинара.

ПАНТА

(провирује на врата од дворишта носећи у руци једно писмо)
Добројутро!

МАРИЈА

Не трапај, часни те убио дабогда! Крст ми мој поједосте.

ПАНТА

(с врата)

Еде, не вичи, де, нећу.
(Пружа јој писмо)

МАРИЈА

Зар већ дошла пошта?

ПАНТА

Није, већ један момак донесе ово писмо за господина Војина. А сад ће, ваљда, и пошта.

МАРИЈА

Стој, дај га овамо.
(Узима писмо)

Пу, како удараш на ракију! Сабајле си се нашљемао.

ПАНТА

Ма немо' болан, лецко сркнух.

МАРИЈА

Од кога ли је?

ПАНТА

(слеже раменима)

Прочитај, ха, ха!

МАРИЈА

(меће писмо на сто)

Шта чекаш? Што не идеш?

ПАНГА

Ма хтедох нешто рећи. Шта оно би? А ја, она вижља опет у башти.

МАРИЈА

Која вижља?

ПАНТА

Ленка. Опет бере јагоде и кида руже. А газда Марко неће њој ништа него мене псује. Заопуца на мене к'о гром: „Ко је газио леје!” Само гледам кад ће ме...

МАРИЈА

Шта ћу ти ја, кад је сви мазе.

Неко убаци кроз прозор једну ружу.

ПАНТА

Ево је ви'ш.

МАРИЈА

Помамила се.

ПАНТА

Ма још је дете, болан, још она живи тако у магли.

МАРИЈА

Дете, да, а триста ђавола зна.

ПАНТА

Ама, оно јес! Данашња је младеж так'а. Ма јеси видела само, како се понекад утегне, дође у струку танка као осица, мог'о би је човек прекинути.

МАРИЈА

Доћи ће она главе господину Војину. Онакве су фрајле створене само за моду, изгубе оне лако образ, те их ђаво окрене на своју руку.

ПАНТА

Јес' вала, тако за понеком трчи клети господин к'о пас на муву.
Али док се уда за господина Војина, ни она цура ни дај Боже.
Измениће се све то.

МАРИЈА

Ти знаш да ће се она удати. Идо, трапо трапави, не уноси бласто
у собу.

ПАНТА

Е, де, де одох.

(Пође, па опет застане)

Ух, ала ме завија стомак.

(Поверљиво)

Чујеш, Марушка, душе ти, где си склонила бардак?

МАРИЈА

Шта? Да шљемаш? Е, нећеш, вала бели!

ПАНТА

Ма, не могу ти, болан, цепнути дрвца; ви'ш како ми дрхте руке;
а само једну да цимнем, па као рис.

МАРИЈА

Баш да не окренеш, а дрва нацепати мораш.

ПАНТА

Ма 'ођу де, шалим се. А, сад се сетих. Синоћ се бацила ружом
за једним господином.

МАРИЈА

Ко се бацио?

ПАНТА

Ленка се бацила

МАРИЈА

Па нека је, шта ме се тиче.

ПАНТА

Па и мене се не тиче, али ти ми каза да мотрим на њу; велиш, лакомислена је, а ја к'о велим, неће бити згорега да ти и ово кажем.

МАРИЈА

А ко је био тај господин?

ПАНТА

Не знам ко је био. Тако у мрак ја стојим на капији, а она стоји у башти, а неки господин прође сокаком па се смеши на њу. А гле врага! Она се баци ружом на њега, па се сакри за ограду. После господин оде, а она извири па гледа за њим.

МАРИЈА

Добро, добро, иди сад.

ПАНТА

Чујеш, Марушка, где си склонила бардак? Кажи ми.

МАРИЈА

'Оћеш сад или одма'?

ПАНТА

Ма не циганиши, љубави ти, но дела кажи.

МАРИЈА

Да ти кажем, али да се ниси шалио да се ошљемаш.

ПАНТА

Нећу, Бога ми.

МАРИЈА

Ено га у подруму за кацама.

ПАНТА

Ма, је л' да те нешто питам. Што мотриш Ленку?

МАРИЈА

Шта имаш ти да питаш! Гледај своја посла. 'Ајде сад, фури!
(Оде на горња врата десно)

ПАНТА

Ма де, не кажем ја ништа. Ехе, пријо лијо! Нису чиста посла.
(Оде у двориште)

ДРУГА ПОЈАВА

ЛЕНКА

(сама са букетом ружа у руци провирује кроз врата од врта,
улази пажљиво у собу)

Није још устао. Ох, како је дивно јутрос. Или ваљда што ми је рођендан, па ми се чини. Као да је неки велики празник. Како дивно миришу руже!

(Меће руже на сто)

Тако ми је пријатно у грудима.

(Стаје на прозор)

Како запахује мирис из баште! Свежина! Па како ми ова брда сад блиско и мило изгледају, као да се сунчају на пролетњем сунцу. Чудновато, као да их сад први пут видим.

(Прислушкује на предњим вратима десно)

Војин се не чује. Глас мајчин и ... ко ли је то? Чији је то глас?

А, Милена; откуд она сад?

(Враћа се столу и претура хартије)

Да нема шта ново?

(Чита један рукопис)

„У сваком случају ови ће избори бити од пресудне важности по даљи развитак уставног живота код нас у Србији.” Ба, то се мене не тиче. Друго што. А ево једног писма: „Господину Војину Вуковићу, уреднику 'Часа'.” Шта ли је унутра?

(Узима писмо и посматра га наспрам прозора)

Не види се ништа. Ко ли му ово пише? А ево, коферат је штампан. „Др Мирко Панић, адвокат“. Ко ли је то? То сам име чула негде. Мирко, Мирко Панић, не могу да се сетим.

(Преврће опет по столу)

Шта има овде? Ништа, чланци и само чланци, свађа... Ово ми се име, Мирко, допада, увек ме подсећа на немирна, лепа човека. Ах, чекај, ево и цигарета.

(Узима једну цигарету са стола и запали је)

Мирко, Мирко! Како се лепо нија овај дим, као валцер.

(Окреће се по такту певајући „Дунавски вали“)

ТРЕЋА ПОЈАВА

Ленка, Мара и Милена долазе на горња врата десно.

МАРА

Ма што не поседе још? Ионако нам ретко долазиш.

МИЛЕНА

Не могу, тета Маро, немам кад. Једва се мало увратих, не могу главе да дигнем од рада.

ЛЕНКА

Ене Милене! Откуд ти?

МИЛЕНА

Добар дан, Ленче! Однела сам хаљину за Белу, па дођох мало да видим шта радите

ЛЕНКА

Боже, она опет прави хаљину! Та зна што живи.

МИЛЕНА

Е, лудице моја, није то живот. Девојка па код жива оца да прима хаљине од туђих људи.

ЛЕНКА

Шта мари!

МАРА

А, а, ево опет лопова, опет си краља дуван.

ЛЕНКА

(крије цигарету за леђа)

Нисам богами, ево видиш, ја не пушим више.

МАРА

Па ако је тако што те је учио?

ЛЕНКА

Ма, само мало, само мало, мало.

(Дува јој дим у лице)

Ево и ти пушиш, видиш ли.

МАРА

Обешенице једна! А ако те види Војин?

МИЛЕНА

Неће он њој ништа, мушкарци воле да мазе девојке.

ЛЕНКА

Баш си погодила. Војин је, мислиш, к'о и други. Али ја се њега не бојим, он је ово оставио за госте, а ја сам његов гост.

МАРА

*(глади је по коси)*Не, чедо моје, ти ниси гост, ти си наша; ти си моја ћерка.
(Љуби је)

Слатко срце моје!

МИЛЕНА

А кад ће да буде свадба?

ЛЕНКА

Ба!

(Одлази за писаћи сто и претура даље по њему)

МАРА

Не знамо, богами, ништа посигурно. Војин се занео за ове ђавоље изборе, па ни о чему другом и не мисли. А и ми имамо још да се спремамо. А, богами, и не могу ти нешто никуд, једва се вучем, аратос ти оваког здравља.

МИЛЕНА

(спремајући се да иде)

Поздравите господина Војина.

МАРА

Па дођи, Милена, болац, наврати се чешће; знаш како те сви волимо. За ово две-три године навикли смо се на тебе, па као да си нам род, не друкчије.

ЛЕНКА

Мајка, ко је то Мирко Панић?

МИЛЕНА

(уплашено)

Како?

МАРА

Откуд ти сад то име паде на памет?

ЛЕНКА

Ето, на овом Војиновом писму стоји оштампано: „Мирко Панић, адвокат.”

МАРА

Остави то. Не знам откуд сад да он њему пише!

МИЛЕНА

Тето, они су се измирили. Долази ли он овамо?

МАРА

Сумњам да су се измирили. Војин је био сувише љут на њега, па не би сад могао с њим... На послетку не знам, овамо није дошао од онда, а како га оно Војин нападе због тебе. А и старац га је јавно ружио.

МИЛЕНА

Они су се сигурно измирили.

МАРА

Већ ако не због ових избора. Војин је често о томе говорио, како му он треба.

МИЛЕНА

(погледа на Ленку)

Не ваља ништа, не ваља.

МАРА

А зашто, Милена, тако је ствар већ легла.

МИЛЕНА

Не марим ја због себе, али тај човек, где дође, донесе несрећу. Онак'и нису за овак'е куће. Не могу, тета Маро, а знала бих вам много што-шта причати.

МАРА

А изгледа тако питом и отмен.

МИЛЕНА

Па баш због тога је опасан. Бар за жене. Верујте ми, тето, у стању је да учини највећу нискост. Ја га не бих пуштала у кућу.

МАРА

Не, Милена, није он тако opak човек. Теби је скривио, па ти се чини. Мало је наспрам женских слаб?

ЛЕНКА

(радознало)

Ко то, мајко?

МАРА

Онако ми нешто разговарамо.

МИЛЕНА

(за себе)

Не ваља ништа ако дође. Ленка је тако малоумна.

(Гласно)

Идем ја, тето, збогом; збогом, Ленче.

МАРА и ЛЕНКА

Збогом.

(Испраћају је до врата)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Пређашњи без Милене.

МАРА

Али није, Милена се вара. Човек је човек кад је женска луда...

(Седне)

Баш не могу никуд.

ЛЕНКА

(седне јој у крило)

Је ли, мајка, ко је тај Мирко?

МАРА

Један друг Војинов.

ЛЕНКА

Па 'оће ли да дође, ваљда, овамо?

МАРА

Не знам, 'оће ваљда.

ЛЕНКА

(тапше рукама)

Баш ми је мило.

МАРА

Ене, а што?

ЛЕНКА

Да се мало забављам с њим. Војин је јако ћутљив.

(Пауза)

А је ли, мајко?

МАРА

Шта, чедо?

ЛЕНКА

'Оћеш ли се љутити да ти нешто кажем?

МАРА

Нећу, чедо, кажи само.

ЛЕНКА

Али кажи да се зацело нећеш љутити.

МАРА

Нећу, де, кажи.

ЛЕНКА

Не волим што је Војин онако озбиљан. Какав је, само се натмури и пише, а о мени и не води рачуна. Овако се намргоди.

МАРА

Па има посла, чедо, има брига.

ЛЕНКА

А ја бих волела, да се он увек смеје, да пева и да се шали. Волела бих да ме милује тако као ти, а ја да се мазим око њега, *(Страсно)*

да га чупам за косу и за бркове, а он да се брани, па да ме тера, а ја да бежим овуда по соби. Али он неће, он уме само да се

намрачи, па да пише, да чита новине и да се инати с људима. Не волим ни што се онако носи. Опрости, мајчице, али се нимало лепо не носи. Какве има госпoде, а и он је госпoдин.

МАРА

Е, љубице моја, нису сви људи једнаки. Не мари то сваки: само кад је он онако добар.

ЛЕНКА

Знаш шта бих ја волела? Да купи један нови ингов и два коња, па да се возимо кроз варош. Онда бих волела да од ове наше баште направи парк, па на средини водоскок, а наоколо свуда клупе. Овде да не буде овако просто, већ да направи велику салу, па фине наслоњаче, па полилеји, а да свуда на вратима застре плаве засторе. Ох, ала би' то волела!

(Грли је и љуби)

МАРА

Па, 'оће, чедo моје, за све има времена.

ЛЕНКА

А где је Војин? Је ли устао?

МАРА

Јесте, сад ће доћи.

ЛЕНКА

(провирује на врата)

Па канабета!

(Страсно)

Ох, ала би то лепо било! Онда му не бих дала да пише. Само бих се возила кроз варош. Лети би до неко доба седели у парку; водоскок шушти, цвеће мирише, мрак већ пао, а ми још седимо. Зими овде. Напољу снег и цича, а овде тако топло и пријатно.

(Игра и пева)

МАРА

Де, де, лудице моја, сад ће Војин, па да ти опет каже да фантазираш.

ЛЕНКА

Па нека ми каже, марим ја. Мени се игра.

(Седне опет, ћутање)

Је ли мајко?

МАРА

Шта је чедо?

ЛЕНКА

Јесу ли нашли ону девојку што се утопила?

МАРА

Коју девојку?

ЛЕНКА

Ону, што смо пре читали у новинама да се утопила што је преварила свог вереника, па кад је он чуо за то, она скочила у Саву; што су је људи гледали како шета поред воде, па на-
последку стала на обалу и само се овако бацила на леђа у воду,
па је одмах потонула. Нису је могли извадити.

МАРА

Откуд ти то сад паде на ум?

ЛЕНКА

Ја често мислим на то.

МАРА

(замишљено)

Јесу, ваљда, не знам.

ЛЕНКА

Баш бих волела да знам, волела бих да сам је видела.

МАРА

А што то?

ЛЕНКА

Волела бих да видим како изгледа у мртвачком сандуку: бледа,
хладна, са распуштеном косом и заденутим белим ружама, са
мало отвореним устима, те се беле зуби к'о у покојне Милке.

Даље не смем да мислим.

(Стресе се)

Бррр! Него кад би Војин умро, ја бих плакала и одмах би умрла.

МАРА

Шта ти је сад наспело, помакни се с тог места.

(Крсти се)

Буди бог с нама и анђели Божији.

(Узме је у крило, глади јој косе. За себе)

Господе Боже, молим ти се, учини ми се као да је мртва, па је сад полагамо у сандук

ПЕТА ПОЈАВА

Пређашњи и Марко

МАРКО

(стар човек, марциална изгледа, у турском оделу, долази на горња врата десно)

Зар је отишла Милена?

МАРА

Каже да хита, не хте ни да седне.

МАРКО

Рђаво стоји с њоме, рђаво. Како се изменила!

МАРА

Ја сам се упрепастила, баш видљиво копни.

МАРКО

Нема ништа од ње. Упропастио је она лола. Онако красна девојка! Так'а ти је младеж данас, све лудо, згрануто – ала! К'о да се четрдесет и осам сати живи.

МАРА

Богати, ћути Марко, не дај Боже шта се све може десити, а и пре је свега било.

МАРКО

Е, драга моја, друга су ово времена, друга. Овај нараштај не зна више ни за образ ни за поштење.

(Пође да види руже. Ленки)

А шта је ово? Ти опет?

ЛЕНКА

Богами, дедо, само мало за Војина.

МАРКО

Добро, добро, не жалим ја руже, али да ти ниси мени газила леје? Чекај, видећу ја.

(Оде у двориште)

ШЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи без Марка, Марија

МАРИЈА

(долази на горња врата носећи на послужавнику кафу)

Ево, кафе за господин' Војина.

МАРА

'Оће ли овде да пије?

МАРИЈА

'Оће, сад ће он. Има да ради.

(Оде на траг)

МАРА
(устаје)

Идем и ја да гледам посла. Баш ме боле ноге, ни маћи не могу.
Седи ти, чедо. А што нема Кине одјутрос?

ЛЕНКА

Спрема платно да однесе мајсторици; и ја ћу с њом.

МАРА
(пође и на вратима сусретне Војина)

ВОЈИН

Добро јутро, мајко!

МАРА

Добро јутро! Дела, па немој да ми цвељаш девојку.
(Оде)

СЕДМА ПОЈАВА

Војин, Ленка, доцније Кина

ВОЈИН

Добро јутро, Ленче!

ЛЕНКА

Добро јутро, Мргуде!

ВОЈИН

(гледа у цепни сат)

Већ седам сати. Је ли Марија донела кафу? А, да, ево је.
(Седа за сто)

Хоћеш ли ти једну цигарету?

ЛЕНКА
(набусито)

Нећу.

ВОЛИН

(угледа Панићево писмо)

Гле, молим те, откуд сад Мирко?

(Чита)

Е, ово је славно, ово је патриотски! У интересу опште ствари угушити тако безобзирне личне прохтеве.

ЛЕНКА

Ко ти то пише?

ВОЛИН

Један мој пријатељ с којим сам ја досад био у завади. Красна једна душа. О, драги мој Мирко, постидео си ме. Таква несебичност!

ЛЕНКА

Је ли то онај што га малопре изгрди Милена?

ВОЛИН

Откуд то? Зар је била Милена овде? Је ли видела ово писмо?

ЛЕНКА

Она каже мајки да је он најгори човек.

ВОЛИН

Како то? Како сме да се претура по мом писаћем столу? Јесам ли ја сто пута казао да се ни једна хартија не такне. Тако штогод! И још има образа...

ЛЕНКА

Није она претурала, ја сам случајно видела писмо и прочитала коферат. Ух, Боже, зар је то тако опасно!

ВОЛИН

Нећу да знам низашто.

(Пише)

ЛЕНКА

(после мале паузе)

Зар ћеш опет да радиш?

ВОЈИН

Какво је то питање! Морам да радим; до подне мора рукопис бити у штампарији.

ЛЕНКА

(после подуже паузе)

Војине, данас ми је година.

ВОЈИН

А гле, богами, јесте. Честитам, Ленче; већ пуних шеснаест, честитам!

ЛЕНКА

Па зар ћеш опет да радиш?

ВОЈИН

Морам, забога.

ЛЕНКА

А моја нова хаљина? Зар нећеш данас у шетњу?

ВОЈИН

Какву шетњу кад имам триста послова.

(Пише даље)

ЛЕНКА

(гладећи га по коси)

Ето сам ти набрала ружа; уместо ти мени.

ВОЈИН

Хвала, Ленче, хвала.

ЛЕНКА

Али сам ти узела једну цигарету.

ВОЈИН

(пише непрестано)

Опет си пушила. Чекај, чекај!

ЛЕНКА

(шапће му на уво, нежно)

Што нећеш да идемо у шетњу?

ВОЈИН

(пише)

ЛЕНКА

(као горе)

Данас ми је рођендан.

ВОЈИН

Богати, пусти ме да радим.

ЛЕНКА

(гласније, с нагласком)

Али рођендан, разумеш ли.

ВОЈИН

Али шта је теби!

ЛЕНКА

'Оћу да се мало забављаш.

ВОЈИН

Шта да се забављам. Ето забављај се сама.

Пауза

ЛЕНКА

Како се, кажеш, зове тај твој пријатељ? Мирко, да, Мирко Панић. Шта је он? Да, адвокат. Јесу ли адвокати тако, тако окрутни к'о новинари?

(Игра и пева)

„Моја је мајка будала,
Што ме је младу удала”.

ВОЈИН

Ленка, мирна буди, сметаш ми.

ЛЕНКА

Забога, умеш ли ти да играш окретне игре? Умеш ли да играш валцер?

(Прилази му)

'Оди, тра, ла, ла, ла!

ВОЈИН

(оставља перо)

Нећу, него стој да ти причам.

ЛЕНКА

Нећу, нећу, нећу, то је о изборима, нећу да чујем.

(Игра)

Знаш шта је ново?

ВОЈИН

Шта?

ЛЕНКА

Данас је мој рођендан.

ВОЈИН

Знам већ, казала си. Баш си право дете.

ЛЕНКА

Али још нешто.

ВОЈИН

Да идемо у шетњу?

ЛЕНКА

Није.

ВОЈИН

Него?

ЛЕНКА

Данас мораш да ме пољубиш.

ВОЈИН

Зар ти не знаш ништа паметније? Ти си девојка, срам те било.

ЛЕНКА

'Оћеш или нећеш?

ВОЈИН

То не пристоји девојци.

ЛЕНКА

Шта ме се тиче.

(Игра)

На врата од дворишта провирује Кина носећи завијену ролну платна испод пазуха.

КИНА

Добро јутро! Зар ти већ на послу, Војине?

ВОЈИН

Добро јутро, мајко!

КИНА

'Ајде, Ленка, 'оћеш ли са мном?

ЛЕНКА

Сад ћу.

(Кина оде)

Знаш шта си ти? Ти си, ти си, један грубијан и... и... и заврзан.
(Одлази у двориште)

ОСМА ПОЈАВА

ВОЈИН

(сам)

Несташна девојка!

(Чита поново Панићево писмо)

Дакле, Мирко збиља долази. И могао се одлучити. Што су то

дивне душе што знају да опраштају. Шта каже?

(*Чита*)

„Ја нисам имао мира, од како сам изгубио свога најбољег пријатеља. А човек не може без пријатеља, не може без искрена друга“. О, ја то најбоље осећам. Колико сам пута хтео ја њему да пишем, да га молим за измирење; али слабост људска, бојазан од понижења. Смешни су људи, ситни.

(*Чита*)

„И још нешто. На овај корак нагнало ме је, поред сећања на наше негдашње пријатељство и опште расуло у нашој политици. Ја сам се, истина, и сам борио, али ми изгледа да ћу сад пред изборе много више моћи користити ако своје слабе снаге удружимо с твојима, јер си ти, без ласкања, драги пријатељу, твојим 'Часом' најјачи противник данашње корпуције нашег друштва и предводник свих ових безбројних чета незадовољника. Али како је мало интелигенције с тобом! Војска без војсковођа.“ – После онакве свађе, после онаких мојих напада, пружити руку помирења, доћи шта више на ноге, у кућу, но, то је зацело јединствено. И то не због мене лично; та нашта ћу му ја, напослетку, – не, то су племенитије, јаче побуде. Сад се приближују избори и он зна да може много да привреди ако ступи за сарадника „Часа“. Где је ту штреберство којим га коре! Где је политичко непоштење! Зар се не ћари боље кад се иде уз владу! Зар је наша победа сигурна?

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Војин и Милена

МИЛЕНА

Извините, господине Војине, дошла сам само на неколико речи.

ВОЈИН

(*снебивајући се*)

Изволи сести.

МИЛЕНА

О не, хвала, ја знам већ, нећу вас доводити у неприлику. Он ће доћи.

ВОЈИН

Откуд знате?

МИЛЕНА

Знам. Чујте, господине Војине.

ВОЈИН

Да чујем.

МИЛЕНА

Ви можете мени веровати, ја сам искрена. А имала сам доста времена и прилике да упознам људе.

ВОЈИН

Молим?

МИЛЕНА

'Оћу нешто да вам кажем. Немојте мислити да је то у мом интересу; не, Боже сачувај! Ја сам вама благодарна на вашој доброту и не бих хтела да вас ма чиме штетим. Чувајте се господина Панића. Ви ћете се љуто преварити. Он није ваш пријатељ.

ВОЈИН

Ене, откуд то?

МИЛЕНА

Молим вас. Он је опасан човек.

ВОЈИН

Како? Због чега да га се чувам?

МИЛЕНА

Немојте, тешко ми је рећи, он је један од оних људи што траже повсуда познанства надајући се свуд користи. Зато се безобзирно натурају свету. Свет их прима и немислећи ништа, и тек

кад му постану досадни, или кад му нанесу штету, онда га отуре или га почну избегавати. А оваки људи морају постати досадни, морају нанети штету својим пријатељима, јер они иду за својом користи, а где ће се корист целога света подударити са коришћу једног човека. Ко од кога ништа не тражи, тај му се неће ни наметати.

ВОЈИН

А зар ми не можемо један другога међусобно користити!

МИЛЕНА

Не, онај извлачи корист који тражи и онај који је препреденији. А после га можеш одгурнути, он не мари, потражиће другога.

ВОЈИН

Али, пустуте, госпођице Милена, ја не видим у чем' би Мирко мене оштетио. Кажите, у чем'?

МИЛЕНА

У свачем'.

ВОЈИН

На пример?

МИЛЕНА

Тешко ми је о тим стварима говорити. Ви знате како се он понашао наспрам мене.

ВОЈИН

То су сасвим друге ствари. И после тога, ту је он једанпут учинио грешку. Младићска непромишљеност.

МИЛЕНА

Он ће је учинити и опет, и опет.

ВОЈИН

А уверен сам да се и сам каје.

МИЛЕНА

Тај се никад не каје.

ВОЈИН

Извините, али ја не верујем, ја не верујем. И ја сам без бојазни. Не, извините, али то је уопште смешно бојати се за такве ствари, хм.

МИЛЕНА

Ви се љутите, онда извините.

ВОЈИН

А не, не љутим се.

МИЛЕНА

Збогом.

(Оде)

ВОЈИН

Збогом! Хм, женска посла. Одмах сплетке. Због тога смо се једанпут љуто завадили. Нећемо више.

МИЛЕНА

(поново се врати)

Молим вас, господине Војине, озбиљно вас молим, размислите о овој ствари.

(Оде)

ДЕСЕТА ПОЈАВА

Војин и Панић.

ПАНИЋ

(долази на врата од врта)

Добар дан, драги мој Војине!

ВОЈИН

(хитајући му у сусрет)

Драги Мирко, хвала ти.

ПАНИЋ

Драги пријатељу! Ето ја дођох без обзира на нашу свађу. Предајмо заборау наше приватне неспоразуме, бар сад кад нас политичке прилике упућују на заједнички рад.

ВОЈИН

Хвала ти, Мирко, ти си заиста племенит човек. Признајем да сам те увердио.

ПАНИЋ

Не, пријатељу, не говоримо о томе.

ВОЈИН

Зашто да не говоримо! Ја сам имао доста времена да се уверим како нисам био у праву да задирем у твој приватни живот. Требало је да изгубим свог најбољег пријатеља, па да се научим да поштујем самоопредељење других људи. Зашто да се једном човеку, чији су идеали општа срећа народа, испречи на пут једна жена која зна само за своје личне прохтеве, једно проблематично, размажено створење. Ја онда нисам могао појмити ту јачину воље, ту, како да је назовем, моралну снагу. Напустио си једну женску чија је љубав претила да омете твој јавни рад. Па шта је с тим? Ја бих се сматрао сретним кад бих се дотле могао увисити.

ПАНИЋ

Знам, драги Војине, али ја сам крив, што те нисам био довољно посветио у ту моју ствар. Гледајући из далека и не могућ прозрети моје побуде, имао си право и као човек и као друг и као пријатељ да ме упозориш на моје, рецимо сад, рђаве поступке и да с правом захтеваш од мене да будем човек. Тхе, то се да појмити. Велиш: упропастио си невину девојку ко зна с каквим околностима и с каквим обећањима. Сирота девојка обешчашћена, он неће ни да зна за њу, задовољио је своје прохтеве, па онда: хајде збогом! Са свим појамно – неваљалац. Сад друга је ствар, ти ниси крив за то што сам ја био повучен и што моментано нисам осећао потребу да ти ствар објасним. *(Смешећи се)*

Еле, као што видиш, ипак сам ја крив.

ВОЈИН

Оставимо то сад на страну. По мојим садашњим појмовима кривица је до мене што нисам могао појмити да је та женска била твој зао дух, који те је спутавао, апсорбирао ту снагу те ниси могао ни мислити на свој задатак, на јавни рад. Сад како му драго, ствар је легла, и ја се од срца радујем што могу опет стиснути твоју пријатељску руку.

ПАНИЋ

Да, да, најбоље је да то сад манемо.

(Седа)

Него, како је са „Часом“?

ВОЈИН

Не може бити боље.

ПАНИЋ

Лепо, богами! А ја сам чуо да страшно кубуриш, па ме је поред осталог и то нагнало да ти пружим руку помирења.

ВОЈИН

Хвала ти, Мирко, али се никако не могу потужити. Новине пролазе одлично. Око њих се скупио већ повећи број младих људи. Имамо одличне садарнике. Сем тога „Час“ је, у неку руку, главни орган целокупне опозиције.

ПАНИЋ

То знам. Ја сам с великим уживањем, па ако хоћеш и са поносом једног пријатеља, пратио оне ватрене и разложне нападе на владу, а често ме је изненадила новина обичне форме, сјајан стил и лакоћа израза; бадава, лист уређујеш одлично. И мени је веома жао било што сам због наше несугласице морао преко других опозиционих листова да нападнем владу. Да, збиља, шта мислиш, како ће наша странка изаћи из ових избора?

ВОЈИН

Иако је странка сасвим млада и недовољно организована, ипак је сигурна у потпуни успех.

ПАНИЋ

Чини ми се, то је много речено. У држави где опозиција има овакву улогу као код нас, није то никад сигурно. Овде треба још доста тешке борбе, непоколебљивог духа и истрајности, па да се извојује победа. Тек ако се свом снагом одамо агитацији и преко „Часа“ и на зборовима, ако сем тога покажемо као људи који умеју и смеју да се жртвују за своја начела, тек онда ако тако урадимо, часност и одлучност делају као магнет и привлаче гомилу.

ВОЈИН

Али за то ме није страх. Право да ти кажем, знаш у чем' је ствар. Она твоја примедба у писму потпуно је тачна, ми смо војска без војсковође и ја се бојим да нећемо имати довољно подесних људи за кандидацију.

ПАНИЋ

Ах, то сумњам.

ВОЈИН

Не, веруј ми. Ови људи око „Часа“ већином су млади као и сам што сам. У унутрашњости опет учитељи, који су тек свршили школу и свештеници, који су скоро изишли из богословије.

ПАНИЋ

Да, то је једна сметња.

ВОЈИН

Која нам највише главобоље прави. Него знаш у чем' је ствар? Кроз три дана имамо конференцију – припреме за последњу изборну агитацију, а ту ћемо уједно претрести још једном листу квалификованих кандидата. Дођи и ти, можда ћеш помоћи својим саветом. Дођи, и иначе си се дуго био одвојио од нас. А и још нешто. Многи, збиља, мисле да си ти уз владу; бар ћеш им сад показати да су у заблуди.

ПАНИЋ

Хм, смешно! Добро, дођи ћу онда.

ВОЈИН

Дакле, добро, о томе ћемо се још накнадно поразговарати, а сад дела по једну.

(Пружа му цигарете. Пуше)

ПАНИЋ

(устаје)

Па лепо ти је овде. Леп изглед, красна башта. Мислим да има две године како нисам био код тебе. Равно.

ВОЈИН

Равно две, управо како смо купили кућу.

ПАНИЋ

Дакле, велиш конференција ће бити за три дана.

ВОЈИН

Казаћу ти тачније време и место, нисмо се још сагласили.

ПАНИЋ

(показује на оружје)

А шта ће ти ова старудија?

ВОЈИН

Бабо то воли, старински човек.

ПАНИЋ

(маши се да дохвати један пиштољ)

Кубурлија!

ВОЈИН

Не, пуна је.

ПАНИЋ

(тргне се)

Збиља?

ВОЈИН

Стоји тако напуњена Бог зна откад.

ПАНИЋ

Варварски обичај! Боже мој, у каквом времену ми живимо! Поред електричног осветљења и телефона – ове стародревне кубуре. У једној истој кући средњи век поред двадесетог столећа. Извини, али за мене је то увек комично кад овако видим овде онде понеку сачувану мумију; па још кад је држе за свеца!

ВОЈИН

Чудновато! А мене то увек испуни неким тужним осећајем; а бабо опет неће да зна за новотарије. За њега је старо време златно време и по њему је требало вечито тако да остане.

ПАНИЋ

Да, где би сад стајали да није тога конзервативизма!

ВОЈИН

Нећу да поричем, али се овим старим људима не може замерити. Човек још из детињства срасте са неким појмовима и стварима и сматра их као део самог себе. Истргнуеш ли их од њега, ишчупао си му руку или ногу или чак и срце.

ПАНИЋ

Да, али кад помислим како човечанство јури напред и како се развија, а кад видиш опет како тако једна група људи стоји, па ни напред ни назад, него на једном месту... Но, зацело смешно, кад помислим да је ово човек некад све на себи носио... Ха, ха!

ВОЈИН

Свеједно, зато сад носи више гадлука и прљавштине.

ПАНИЋ

Па напослетку да признам. Али је све то углађено. А стара свирепост! За један испад, за једну реч убити човека.

ВОЈИН

Требала би и нама једна мала доза, бар у обрани части и поштења. Посматрам само бабу, то је човек од дела. Такви су били наши стари. А ми? Мени је жао, али и ја сам такав: пред сваку сам и најмању безобзирност излазио у рукавицама. Је ли то мушки? Да, мушки није, али је културно.

ПАНИЋ

Збиља говориш? И ти би, на пример, могао убити човека? Човека, кога је Бог створио, човека суверена и самосвојног.

ВОЈИН

Има убистава, која се не зову убиствима и убица, који се не зову убицама. А мени је баш жао што сам такав да не бих могао то учинити. Жао ми је што нисам цео човек, него неки конгломерат од старих и нових људи. Нисам пристао ни тамо ни овамо – слаботиња! Да нам је само преживети ово получовечанство наше! Полутани смо у понашању, полутани у образовању, полутани у моралу, све полутанско, све половно. Запад нас забљештио, те не видимо више ове наше скромне обичаје, не поштујемо овај природни однос људи и ствари. Заслепљени смо те не видимо прави смисао живота. Тако је, драги Мирко; култура, кажу, улази натрашке у једну земљу. Изгледа ми да смо као оно прост сељак, који обуче варошко одело, па се погосподи. Ребри* се и цифра, али под фракком видиш његове чупаве прси, а под белим рукавицама осећаш му чворновате руке и жуљеве. Чудновато данас стоји са том нашом омладином, са овим новим покољењем. Ми би нешто хтели да радимо, осећамо потребу, нагон, али не знамо шта и како да радимо. Па и кад знамо шта нам ваља радити, не можемо да се загрејемо како треба. Хоћемо да стекнемо нешто без муке, без крви. Наши очеви заиста боље су то знали. И знали су шта им ваља радити и знали су како им ваља радити.

* Ребрити се (лок) – прсити се, истицати, хвалисати и сл.

ПАНИЋ

И теби је чика Марко, твој отац, узор типа акта људског?

ВОЈИН

Не идем тако далеко. Али он је цео човек. Код њега је осећај, мисао и дело у чврстој узрочној вези. Његов је карактер из мрамора истесан, из једног комада. Знаш да му не би, док је на теби главе, смео рећи оно што си казао мени за оружје. Сматрао би то као смртну увреду. То му је светиња, а светиња је, како он вели, скупља од крви. Има момената кад ја осетим, а то су, ваљда, видовити моменти, кад осетим сву ону непролазну дубину, која раздваја мене и баба, кад осетим баба, кад осетим моју површност и лаж, моју слабост и чврсту вољу бабину, која зна шта хоће и како хоће. Онда ми се увек намеће поређење између старих Срба и данашњих покољења.

ПАНИЋ

Па у чему се види та вредност чика Маркова?

ВОЈИН

Ја ти већ казах. У сваком одсуству хамлетизма; у сагласности воље и жеље, у познавању онога што треба радити и у енергичном делању, прихваћеног посла. А ово не мора да се огледа у неким великим, рецимо, политичким питањима; то може бити и код ситних, свакодневних ствари. Да, да, старо време стварало је личности, стварало карактере, који су господарили над светом и, што је најглавније, над самим собом. Ново време, ово наше полутанско време, прави, ствара пигмеје, прави људе ситнима, прави их једнакима. Оваква култура нивелише личности. Све у чем' су неки успели то је да немају никаквих скрупула радећи зло, као што наши очеви нису имали скрупула радећи добро.

ЈЕДАНАЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи, Марко.

МАРКО

(долази на врата од дворишта носећи новине у руци)

А је ли ти?

(Угледа Панића)

Хм, и ти си ту.

ПАНИЋ

Добар дан, чика Марко.

МАРКО

Добар дан!

(Сину)

А је ли, ко је поштен у овој земљи?

ВОЈИН

Ко је поштен?! Како ко је поштен? Па поштени смо, ваљда сви.

МАРКО

Ја, јес', сви смо поштени; и ја поштен и ти поштен и овај овде поштен, и Јанко поштен и Марко поштен. Па ко је онда покрао државну касу?!

ВОЈИН

Па има их који и то раде.

МАРКО

Па и они су поштени?

ВОЈИН

Они нису поштени!

МАРКО

Па и Митар, Митар Степановић је покрао државну касу, и он није поштен?

ВОЈИН

Па, проносе се гласови.

МАРКО

Проносе се гласови? Па што га нису у'апсили кад је лопов?

ПАНИЋ

Па није се, ваљда, још доказало.

ВОЈИН

Сад се, ваљда, трага.

МАРКО

Па је', није се још доказало, сад се трага. А што га не ставе у притвор?

ВОЈИН

Ма, можда је човек невин, док се види.

МАРКО

Па кад је човек можда невин, што га изгрдисте онако на пасја кола? Како можете само тако олако обрукати човека?

ПАНИЋ

Дозволите, чика Марко, таква је политичка борба. Ако нећемо ми њега, он ће нас.

МАРКО

О људи, па где вам је савест?!

ПАНИЋ

Видите, чика Марко, тај се човек коси са нашим политичким убеђењима, а има изгледа да постане нека чињеница у овој земљи.

МАРКО

Коси се са вашим политичким убеђењима. Па шта то има посла са његовом касом, његовом кућом и његовом женом?

ПАНИЋ

Бадава, не разуме. Видите, наспрам таквих је људи дозвољено изаћи мало из уобичајеног начина политичке борбе. Има изгледа, као што рекох, да постане важна политичка чињеница, а у својим политичким назорима не хармонише нимало с нама...

МАРКО

Част једнога човека, част његова дома и породице највећа је светиња, запамтите, светија је него крв, него живот. Зато је, дакле, назив хармонија, зато што се кандидовао за посланика, и што неће да игра онако како му ви свирате. Срамота!

(Сину)

Чуј, Војине, ти срамотиш моју седу косу; ја нећу то да трпим.

ВОЈИН

Бабо, веруј ми, ни мени није право за ово; то је ушло у лист без мога знања.

МАРКО

Не знам ја за то. Човек мора да зна све шта се у његовој радњи ради.

ВОЈИН

Али није то као трговина, као дућан.

МАРКО

Мора да буде. Свуда треба да буде господар господар. А ја ви кажем, радиш ли и даље тако, иди из моје куће, нећу да знам низашта. Што ти урадиш нећу да пада на моју главу. Запамти добро, деси ли се још једном овако штогод, нисмо више под једним кровом.

ПАНИЋ

Али како ће се кад нападају и они нас?!

МАРКО

Ти немаш шта да говориш. 'Оћеш ваљда да кажеш и тебе су нападали из политичких побуда. Оно је истина за тебе, ја, јес,

истина је. Срамота, бре брате! Срамота! Упропастити девојку, убити јој будућност, по'арати јој част и поштење, као 'ајдук што по'ара кућу, па ником ништа, ни лук јео ни лук мирисао.

ПАНИЋ

Дозволите, чика Марко, ви сте од старих људи и нетрпељиви сте наспрам таквих ствари. Оно се даде правдати.

МАРКО

Немој се правдати слободно. Све се даде оправдати код непоштена човека. Али ја знам да је част једне девојке, част једне куће највећа светиња и ко у њу дирне – тај је безаконик.

ПАНИЋ

Чика Марко...

МАРКО

Е, мој синко, жалосно је то! И ти си нешто у овој држави... Ја већ видим да је ова земља стрмоглав полетела и нико је више зауставити не може.

(Оде на прва врата десно)

ДВАНАЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи без Марка

ПАНИЋ

Прек човек; бадава безразложан!

ВОЈИН

Па, унеколико има и право. Претерује се са свију страна; за цело, незгодно.

ПАНИЋ

Драги Војине, ја имам свој поглед на свет. Подај младости њено право, пусти је нек се иживи. Ја нисам ништа крив што сам од меса, што у мени ври крв. Брза река пуна греха.

ВОЈИН

А, не говорим ја о томе.

ПАНИЋ

Али ја говорим. Докле ћемо се само обзирати на овај, извини ме, хифтински морал. То је преживело. Сав овај поредак друштвени мора се из основа мењати. Узми само овај пример што се десио ту недавно у културној Немачкој. Па се још каже: закон је највиша воља. Јак човек иде и против лудих закона и против лудих обичаја. Био штрајк радника, не знам по каквој бранши; наравно без рада, без уштеђевине међ' њима наступи глад. И једног дана један радник види једног пса са великом кошчином у зубима, појури за њим, баца се на њега каменом и отме му ону коску. И шта мислиш, полиција пронађе ваљда да је ту приватна својина повређена, шта ли је, овога бедника оглобе са три марке или одговарајућим затвором.

(Са лажном ватром)

Зар ту није човек понижен испод скота! Дивљаштво! И још да трпимо старе законе и старе обичаје! Ја ћу да се борим против њих, ја лично, па ма ме шта стало. Треба широм отворити врата новом добу, нека надире, нека улази са свим својим добрим странама, али не мари и прљавштинама; то ће се већ постепено дестилирати, прочистити.

ВОЈИН

Да, само кад би ми овакви какви смо могли бити тај фактор.

ПАНИЋ

И бићемо, и бићемо.

ТРИНАЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи и Мара затим Ленка

МАРА

(долази на предња врата десно)

Гле, господин Мирко. А где сте ви, нема вас никако да дођете?

ПАНИЋ

Па... био сам на страни... после посао... Шта радите?

МАРА

Хвала Богу. А што ви, децо, наљутисте мога старца онако?

ПАНИЋ

Ах, ништа мало се препирали око политике. Знате старе људе, нетрпељиви су.

МАРА

Потпалили сте ми само кућу.

ПАНИЋ

Ха, ха, рђав гост.

ЛЕНКА

(утрчи на врата од дворишта смејући се)

Мајко, да видиш само Панту, мртав пијан! Како је смешан!
(Угледа Панића)

ПАНИЋ

(поклони се дубоко)

Добар дан!

(Представља се)

Мирко Панић.

ЛЕНКА

Ах, ви сте господин Панић?

ПАНИЋ

Јест', госпођице.

ЛЕНКА

Где је деда? Да му кажем за Панту. Он воли да га слуша пијаног?

МАРА

Не дирај га, крив је.

ЛЕНКА

Нека је, сад ћу се ја вратити.
(Отрчи на прва врата десно)

ПАНИЋ

(тихо Војину мимиком)

„Ко је то?”

ВОЈИН

Зар не познајеш?

ПАНИЋ

Не.

ВОЈИН

Збиља? Зар се збиља не сећаш?

МАРА

Откуд ће се сетити? Мислиш да цео свет мора да познаје твоју заручницу. Господин Мирко није већ толико времена био код нас, а и пре је тако ретко долазио.

ПАНИЋ

Твоја заручница, Војине? Честигам.

ВОЈИН

Али нисмо се још верили.

МАРА

Ђер једног ортака мога мужа; отац јој је умро. Станују у кући иза дворишта. Код нас је управо и одрасла. Може се звати Војинова заручница иако се још нису верили. Још је млада, управо је још дете. Помислите, јуче је затекнем у соби где се игра са лутком. Још је дете, жива и немирна као дете.

ВОЈИН

Збиља чудновато да се не сећаш. То је Ленка. Знаш кад сам је ја једном дирао за нешто, а она ми рече да сам ћутљивко и да мене не воли, а за тебе рече да си добар, да имаш лепе бркове и да те воли.

МАРА

Обешеница.

ВОЈИН

Хе, хе, то је било лепо, ти јој тад пружи руку да јој се захвалиш на комплименту, а она те пољуби у руку.

ПАНИЋ

Не сећам се зацело.

МАРА

Па Бог с тобом, од куд ће се сетити. Две године.

ЛЕНКА

(враћа се)

Деда се натмурио као облак.

ВОЈИН

Али сад ћеш се сетити. После тога дам јој ја руку да и мене пољуби, а она ме са таквом силином уједе да су ми сви зуби на руци остали.

ПАНИЋ

Ах, јест', јест', богами. Ма је ли могуће, то је она мала Ленка!
(Даје јој руку)

О, о, како мала беше, а сад велика девојка. Па како красна девојка! Ленчица, јест', јест'!

Марко долази из собе и иде у двориште.

МАРА

Много сте ми га наљутили. 'Ајд' идем и ја да видим нешто с Кином. Је ли дошла она?

ЛЕНКА

Јесте.

МАРА

Седите ви, господин Мирко, забављајте се са Војином; сад ћу ја одлази у двориште. На вратима сусреће се са момком из штампарије.

МОМАК

Је ли ту господин Војин?

МАРА

Ето га ту у соби.

(Оде)

МОМАК

(Војину)

Молим вас да дођете часком у штампарију.

ВОЈИН

Сад ћу ја.

(Гледа у сат)

Иначе је време. На, понеси овај рукопис. Али нека сам ћу га понети.

(Момак оде)

Ја морам. Извини, Мирко. Седи ти, ево ти Ленке па прегресајте чаршију; или, да отидите мало у врт, дивота је тамо.

ПАНИЋ

Не брини, ми ћемо већ наћи забаве.

ВОЈИН

Довиђења!

ПАНИЋ

Довиђења!

ЛЕНКА

Клањам се!

ЧЕТРНАЕСТА ПОЈАВА

Панић и Ленка, доцније Марија

ПАНИЋ

Дакле, ви сте Ленчица, она мала Ленчица?

ЛЕНКА

Да, а ви сте Мирко Панић, адвокат.

ПАНИЋ

Гле, а откуд ви баш знате да сам ја адвокат?

ЛЕНКА

Знам ја још нешто. Познајем ја и Белу са чаробном коврцицом.

ПАНИЋ

Коју Белу са чаробном коврцицом?

ЛЕНКА

Ех, што се правите! А што пролазите овим сокаком поред врта? 'Одма овде доле, трећа кућа десно. Чим сам вас видела, ја сам вас познала. Бела, ох.

ПАНИЋ

Ах да; но, па она је још дете. То је само шала; тако из дуга времена.

ЛЕНКА

Дете?! Но хвала лепо! Па и ја сам онда дете?

ПАНИЋ

Па, дабогме, и ви.

ЛЕНКА

Ја још дете?! И ви дакле мислите да сам ја још дете?

ПАНИЋ

Да, да, озбиљно, ха, ха.

ЛЕНКА

Тако дакле, сад разумем.

ПАНИЋ

Шта разумете?

ЛЕНКА

Ја нисам више дете, ја сам девојка, ви ми више не смете казати да сам дете.

ПАНИЋ
(за себе)

Ала је лепа!

(Узима је за руке)

Ленчице, ја се шалим.

ЛЕНКА

Ја нисам више дете, запамтите то. И Војин се увек наспрам мене понаша као наспрам детета. Због тога га и не волим.

ПАНИЋ

Зар не волите Војина?

ЛЕНКА

Не волим.

ПАНИЋ

Где сад! А што не волите кад вам се каже да сте дете?

ЛЕНКА

То су моје ствари.

ПАНИЋ

Онда вас не смем више ни именом звати; не смем вам казати „Ленка“, „Ленчице“, већ „госпођице Ленка“.

ЛЕНКА

То не. Ја волим кад ме неко зове „Ленчица“.

ПАНИЋ

Онда ћу вас и ја звати „Ленчицом”.

(Узима је поново за руке)

Дакле, Ленчице, погледајте ме право у очи.

(Принесе јој се близу, смеши се)

Дакле, не љутите се кад вас зовем Ленчицом?

(Ухвати је за образ)

А?

(За себе)

Дивна је. Ове очи! Сјаје се као дијамант. Страст! Па ко да се ту савлада!

(Гласно)

Девојка, одрасла девојка за удају.

ЛЕНКА

Дабогме да више нисам дете.

ПАНИЋ

О не, не, Ленчице, ја сам се шалио, хтео сам само да видим шта ћете ви да радите.

ЛЕНКА

Да ми нешто кажете?

ПАНИЋ

(милује јој руку)

Шта хоћете?

ЛЕНКА

Волите ли ви Белу?

ПАНИЋ

Ах, откуда вам то паде на памет?

ЛЕНКА

Волите ли је, збиља?

ПАНИЋ

Не.

ЛЕНКА

А волите ли коју другу девојку.

ПАНИЋ

Ниједну.

ЛЕНКА

То је лаж. Кажите ми истину. Збиља, богами.

ПАНИЋ

Верујте ми, не.

ЛЕНКА

(игра и пева: „Моја је мајка будала..” Нагло престане играти и хвата га за мишице)

Али морате ми казати ако волите неку девојку.

ПАНИЋ

Кад вам кажем: не волим ниједну.

ЛЕНКА

Баш ниједну?

ПАНИЋ

Ниједну. – Али чекајте, сад ви мени нешто да кажете.

ЛЕНКА

Шта?

ПАНИЋ

Је ли вас пољубио који момак?

ЛЕНКА

(прети му прстом)

Чекајте, чекајте!

ПАНИЋ

Не, не, збиља да ми кажете; нема ту кад сам вама ја казао.

ЛЕНКА

А што питате?

ПАНИЋ

Тако, хоћу да знам.

ЛЕНКА

Е није ниједан кад 'оћете да знате.

ПАНИЋ

Е, е, кажите истину.

(Ленка маше главом у знак одрицања)

А знате ли шта је то љубав?

ЛЕНКА

Ја нисам никог волела да знам. Бела ће то знати. Ја знам из романа.

ПАНИЋ

Ала је мила. Па, хоћу ли ја да кажем?

ЛЕНКА

(привидно немарно)

Па кажите баш ако хоћете.

ПАНИЋ

Седимо овде.

(Седају, он је узима за руке)

Љубав, Ленчице, то је један топао, мек, осећај код човека; осећај тако пријатан као најлепши, најслађи сан. Сан, занос! Човек се занесе тако слатко да изгуби појам о обичним, свакодневним стварима и сања. Сања као да лежи на ружама и слатки мирис опија га; као да се љуљка тако у ваздуху. И ништа више не жели него да се љуљка, да сања. А о чему сања? Видите, девојка сања о момку. Она лежи у мекој, белој постељини; у соби полутама и кроз ту полутаму он се полако прикрада, полако, дође до постеље, лагано је помилује.

(Милује је)

ЛЕНКА

Немој више!

ПАНИЋ

Обгрли је,
(Обгрли је)па јој шапуће, тепа: мирисна моја ружице, луче моје, моје јагње
мало, Ленчице моја, како те волим.

ЛЕНКА

(скочи)

Ево некога!

ПАНИЋ

Није нико, причинило ти се.

(Повуче је за руку те опет седне)

Па онда прислони свој образ уз њен

(Ради то)

а топли дах његов запањује је; он је милује по телу...

ЛЕНКА

Кораци!

*Скочи са канабета и пође вратима од врта. Марија улази и узима
шољу.*

ПАНИЋ

А велите да имате и дуња у врту. Баш ћу да вас замолим да ми
коју откинете.

ЛЕНКА

Могу.

Панић и Ленка одлазе у врт.

ПЕТНАЕСТА ПОЈАВА

Марија, мало затим Панта

МАРИЈА

Како се збунише кад уђох; има ту нечега. Неће бити згорег да ја припазим. Можда се да и урадити нешто; изгледа господин човек. Сад само паметно.

(Гледа на прозор)

Где како се припила уз њега. Куда су се упутили? На ону клупу под брескву; ох, да, ту је најлепше, заладак, прикривено.

ПАНТА

(долази на врата од дворишта)

Срем, Банат, Бачка, скупа је мачка!

МАРИЈА

Шта се дереш к'о на вашару!

ПАНТА

Имам грло па се и дерем. Дерем се за мој ћеф. А, јесам гранде. Оди да те пољубим, газело моја!

(Брише уста)

МАРИЈА

Одлази, рђо пијана. Удараш к'о бачва.

ПАНТА

Четири те пушке погодиле. Ама само једанпут да те цмокнем.

МАРИЈА

Одлази, анатема те, било. Јеси ли нацепао дрва? Што не доносиш?

ПАНТА

Ама да кажемо, да кажемо, брате мој драги, није још наоштрио секиру онај ђондро.

МАРИЈА

Биће теби ђондро док те види таквога чика Марко.

ПАНТА

Ма ког' бре?! Зар мене, је л'? Ђондро?! Мислиш ти да се ја њега бојим?! А јој, јадна си! Ама ни за оволико, а! Кад ли му викнем, па све цвика, ки... ки... ки један зец. Жена лоша! Пандур сам ја био, бре, јакако; све вежи па потерај! А и онај Милун, тврд је к'о стипса; ма бре, за један полић 'оће да се туче. Жељан је неко његове шоме. А каже да од два'ес а да но – деветнаес' година како су посађене шљиве и једна година како је печена ракија.

МАРИЈА

Не вичи, Бог те убио, главу ми проби!

(За себе)

Не могу добро де их видим, толико седе на клупи.

ПАНТА

Ама мене да туче, је л'? Је л' мене? Ајој, жена лоша. Каки је само; ето оваки

(Показује дебљину)

па ми глава овак'а

(Показује дугуљасту главу)

а ноге му овак'е

(Показује криве ноге)

– накарет!

МАРИЈА

Ено га устао, па се смеје.

ПАНТА

Ма ко смије? Је л' он? Јој, годинио. Бре, бре, зар ја издржо два рата, па он мене! Еј, драги Панто! Два рата. Па кад окупил она сила, па само коси... Па нема ни 'леба... ој мало, о верујте људи, ама ни мрве. Па ми једемо, бре, траву, еј људи, траву. А четовођа, бре и оно беше неки рзус: „Камо 'леб?" – „Ено га тамо" вели. „Где бре тамо?" – „Тамо, вели, код Турака, тамо свега има

и 'леба и остале заире"... А ми удри, еј бре брате, гладан трбу', па удри, а оно само звижди: „Зви-ју-у-буп!“ А ти само слажеш главу к'о кокош. „Зви-ју-у-буп; зви-ју-у-буп!“ Море, еј, сила оно беше; па кад још почне да урла, бре брате: „Пезевенк бир ићи уч!“... Па све овако пуца, све преко руке; а све у месо. Еј, бре људи, како остах жив.

МАРИЈА

(за себе)

Ево их овамо. Тако ћу и да радим. И прилика је добра.

(Гласно)

Одлази напоље, бекриштино једна, да те не затекне таквог чика Марко.

ПАНТА

Уј, каква је! Она је сама к'о пуно гнездо зоља, дирнеш ли само – зу-у!

МАРИЈА

'Ајде, 'ајде, чисти се.

(Оде на предња врата)

ПАНТА

(погледа на прозор за њом)

Море знам ја шта ти 'оћеш. Није Панта памет попио, зна он твоја посла. Немаш ти узалуд...

(Оде у двориште)

ШЕСНАЕСТА ПОЈАВА

Панић и Ленка, доцније Марија

ЛЕНКА

Нема никога.

ПАНИЋ

Дакле, Ленка? Озбиљно, да или не, или, или!

ЛЕНКА

Не смем.

ПАНИЋ

Чега се бојиш? Непоштења? Бог ме убио ако и помишљам на то. Невина једна посета, каприц мој, невина забава, ништа друго.

ЛЕНКА

(бори се)

Али, помисли...

ПАНИЋ

Да, Ленка, да или не? Кажи само једну реч! Шта дрхтиш, луче моје?! Ах, ове очи! Која ли се неизмерна страст мора крити у њима! Ленче, кажи: да, кажи!

ЛЕНКА

Не смем, не могу.

ПАНИЋ

Нико то видети неће. Тамо те нико не познаје. Реци: идем код другарице, разумеш, то је лако. Буди без бриге, Ленче, реци: хоћу, реци, кажи: да! О, како јој горе образи.

(Наслони свој образ уз њен, Ленка прави слаб покушај да га одгурне)

Де, Ленка, реци!

(Обгрли је обема рукама око паса)

Ленче!

ЛЕНКА

(изгубљено)

Мирко!

ПАНИЋ

О, како си ми слатка!

Љуби је, диже у наручје. Она га обгрли и спусти му главу на раме. У том моменту Марија се полако увуче. Ленка, кад је види, лако врисне, потече у врт и стане код врата. Панић пође за њом, али га Марија тргне за рукав.

МАРИЈА
(шапћући)

Рачунајте на мене.

ПАНИЋ

Збиља.

МАРИЈА

Зар би ми то првина била! Али и ви богме да се покажете.

ПАНИЋ

С моје вам стране неће бити рђаво.

(Марија оде)

Ленче!

ЗАВЕСА ПАДА

ДРУГИ ЧИН

Мала, сиромашно намештена соба код Кине. Прост сто застрт плавим чаршавом; две-три дрвене столице; старински диван уза зид десно; лево у дну прост; старински разбој; дрвена икона, мало огледало; једна врата десно у дну, која воде у двориште; више дивана прозор.

ПОЈАВА ПРВА

Кина и Ленка

КИНА

*(завија платно у једну мараму, затим навлачи ћурче и
убрађује се шамијом)*

Што потураш ћерћев?

ЛЕНКА

(лако али укусно обучена)

Не могу више да везем, не мили ми се.

КИНА

Ја не знам, дете, шта је теби од неко доба. Променила си се, у лицу си дошла бледа, а постала си ћутљива к'о маторача каква.

Збуњена си, расејана; час си нетрпељива, не даш рећи речи, час опет за сваку ситницу брзнеш у плач. Свашта човек да мисли.

ЛЕНКА

Ах, нано, богати мани.
(Наслања се на прозор)

КИНА

Све ти тако. И не слушаш шта говорим. Не дај, Боже, али богомаи на мене се нећеш имати шта жалити, ако се штогод деси.

ЛЕНКА
(стресе се)

Шта ће да се деси?

КИНА

К'о велим – саклони Боже и света Петко – молим ти се!
(Крсти се)

К'о велим, а зар је то толико без ишта. Не д'о Бог, али несрећа се испреда заједно са срећом, па где се пре прекине.

(Ленка уздахне)

Утоли, дете, кажем ти: не слути на зло већ се разведри к'о што и приличи девојци која иде својој срећи у сусрет.

ЛЕНКА

Јадна ми је и та срећа! Као да је сва срећа у удаји! – Али иди, нано, одоцнићеш, иди.

КИНА

Одмах ћу ја. Како ми стоји перо од шамије? Да није накриво?

ЛЕНКА

Није, похитај, нано.
(За себе)

К'о за инат не одлази, а можда ће данас доћи; та већ је трећи дан... Ах, Боже, Боже, то је страшно!

КИНА

Да је само затекнем код куће, па ћу после лако. Четр'ес' метара то су ти три'ес' гроша – шес' динара. Да метнем и ово мало потке што је преостало; нек' зна да нисам све утрошила. Само ако ми одмах да новац; баш се не може дојанисати*. Ти опет плачеш. Ма, Бог те видео, девојко, окани се једном зла, не слуги вечито на несрећу. И кад се пре промени и шта би од тебе! Сад идем, а не знам како ћу отићи. А морам да по'итам. Богами, јер ко зна да ли ћу је после затећи; а и новац ми треба. Ху, па и кад га примим, не знам куд' ћу пре. Срамота ме је и од ових људи овде. Обисли смо њима о врат, жив ме стид изеде.

ДРУГА ПОЈАВА

Пређашњи и Марија

МАРИЈА

Ене, ти си још ту; а ја држала да си већ однела платно те дођох да зовем Ленку, да оде мало до газдарице.

КИНА

Нисам још отишла; сад баш мислим. Ленка, пази на кућу – Мараније устајала?

МАРИЈА

Не може, богами. А и доктор је казао да мирно лежи; вели, свако јој напрезање шкоди. Вала, јадан ми је и тај живот! Мало мало па у постељу.

КИНА

Отићи, Ленка, види треба ли штогод. Ја ћу доћи чим се вратим. Збогом!

МАРИЈА

Збогом пошла!

* Дојанисати – издржати, поднети.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Ленка и Марија

МАРИЈА

Јеси ли јој казала?

ЛЕНКА

Нисам, не могу.

МАРИЈА

Ма заш го, зашто не можеш? Ти мораш, дете, од тога све зависи. Једном се мора кидати.

ЛЕНКА

Ма како ћу, за име Бога, како ћу само?!

МАРИЈА

Ласно, реци: нећу да се удам за Војина, па ето ти. Нећу па нећу.

ЛЕНКА

Ма како ћу од мајке?! Па деда! Шта ће деда казати?! Па шта ће он? Зар је то лако!

МАРИЈА

Лако није, али се мора. Без једнога нема ни другога. Просто напросто кажеш: „Нећу” и они те не могу натерати.

ЛЕНКА

Слатка моја, дадо, ти једина знаш шта ја патим. Је ли да ме не могу натерати?

МАРИЈА

Не бој се ти, чедо моје. Не могу, дабоме да не могу. Све ти то може дада унапред рећи. Све она зна, само још не зна кад ће да умре. Ни бриге тебе! Узјогуни се па реци: „Нећу”. Да видимо могу ли те на силу венчати. Има ту попа и владика, а богме и од владике већи; видећемо да ли ти шта могу. Ти рекнеш: „Нећу”, и ствар је свршена. После те проси Мирко? „Оћу” и

ствар је свршена. Ма како би, јадо! Сад је друго време; сад нема више к'о пре: мораш, и онда мораш, него: 'оћу, нећу, па то ти је.

ЛЕНКА

Ја сам к'о утучена, убијена; ја не удем више да мислим, само осећам, само ме срце боли. Дадо, слатка, ти знаш како ми је.

МАРИЈА

(сажаљиво)

Знам, голубице моја, знам врло добро. Али немој да се кидаш; све ће се још добро свршити.

ЛЕНКА

Али, забога, зашто нема Мирка? Већ два дана није био овде. 'Оће ли доћи данас?

МАРИЈА

Зато сам и дошла. Он ће одмах. Јавила сам му да Кина иде. Чича је у дућану, Војин ће сад у штампарију, газдарица је болесна. Али не заборави, моје дете, да му поменеш и ти за трошак. Богме сам ти к'о нико мој. А за друго ти не брини. Дада је већ била и на ситу и на решету; она ће већ умети. Ја сам ти боља од попа. Зар би и оно могло бити без мене, а? Лепо је теби, Ленче, он тебе воли, он не може без тебе живети. Па онда једног дана: 'ајде са мном у варош. Што ћемо? 'Ајде кад ти кажем. А? Зар сам погрешила. Младост тражи своје, знам ја; зар није? Је ли, реци да ли се кајеш? Кајеш ли се, де?

ЛЕНКА

(окреће главу)

Не кајем се.

МАРИЈА

Не кајеш се, дабогме. А што би била луда да се кајеш! Знам ја шта је младост. Али и он је обешенјак, спремио колача и вина, ко вели, у вину се заборавља овај обичан стид, јес' обешенјак. Зна он, људи су паметнији кад мало пијну, а особито жене; оне

су слабе. Али 'де није то слабост. У младом човеку ври крв, па шта ће он за то. Богме, ја сам остарела, а док сам била млада...

ЛЕНКА

Доста, дадо.

МАРИЈА

Стидиш се? Е де, де, нећу. Али пред њим се ниси стидела, ниси имала времена, а? Знам ја то, знам.

ЛЕНКА

'Оће ли одма' доћи?

МАРИЈА

Сад ће он, де. Али криј од Панте; она пијандура све нањуши. Не заборави, Ленче, за трошак и гледај те им још данас реци за Војина. Од тога све зависи. Време је већ.

(Оде)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Ленка сама, затим Војин.

ЛЕНКА

Он ће доћи. Сад ће доћи. Драги мој Мирко, моје све. 'Оћеш ли доћи? Кажи да 'оћеш да ме не боли више душа, да ми не трза срце. Ох!

(Наслони главу на сто)

Колико сете и туге све у један мах! Ма где стане ова радост, а где овај бол! Ове две недеље, само две недеље што прођоше, а толико живота, толико јада и велике среће. Па зашто онда траје живот толико дуго кад се све може скупиги у петнаест дана!

(Устане)

А што сам тако бедна! Што да ми помисао на мој несретни

положај горчи сву срећу! Испрошена! Дадеше ме као ствар какву онда, кад нисам ништа ни знала. Ма што не причекаше још само две недеље, још ове две недеље, па да ме онда запитају! Казала бих: нећу и нећу, ја не познајем никаквог Војина, познајем само Мирка, познајем му и собу у којој живи и постељу на којој спава и јастук на који меће главу своју; познајем и дах његове душе и пољубац његових усана – све познајем.

(Тргне се)

Чује се ход; ево га.

(Пољети прозору на коме се укаже Војин)

ВОЈИН

Ленка, узми ове новине па подај Мирку ако дође; нека прочита ова места подвучена плавом оловком и нека одмах напише одговор. Ствар је хитна. Збогом!

(Оде)

ЛЕНКА

Како сам их само омрзла! Као разбојнике који разоравају туђу срећу. Шта је њима мој живот, моја младост! Они имају своје намере и ја се онда не питам шта мислим, шта осећам; они знају само за себе. Али ту је крај. Још који тренут, можда, и све је спасено. Казаћу Мирку да прекидам све с њима, да ме води одавде. Он зна шта ја патим; он ме разуме. Ох, луда ли сам! Да нас није Бог створио једно за друго, зар би ми се допао првог дана, зар бих му се поверила тако лако! Али што га нема? Ако се мајка врати пре него што се договоримо... Али што ми се непрестано намеће та мисао да је ово погрешка што сам урадила! И зар то може бити погрешка кад га волим! Зар грешимо кад љубимо! Али откуд онда ова стрепња, ова бојазан од нечега што има да дође, од нечег страшног, црног?

(Наслони опет главу на сто)

Ах, како сам збуњена! Не знам ни шта радим ни шта говорим. Глава ме тако боли... Овај страх! Како да им кажем!? Шта само да им кажем? Деди, деди?! Плануће к'о ватра. А мајка? Само ће занемети од бола. Пропала, пропала сам ако кажем!... А ако не

кажем? Зар нисам и онда пропала?! Удаће ме и Мирко, мој добри Мирко клеће ме, презреће ме. Узеће, можда, другу, а ја, ја нећу моћи живети. Али како да им кажем? Да им кажем, па да и даље седим овде! Не, то нећу. Сутра су избори, каже Мирко, сутра ће се његова ствар свршити, па је после његова брига. Али 'оди га чекај до сутра! Ова ми је кућа већ постала пакао. Па ако прекосутра Мирко дође, па каже: „То је моја девојка, она мене воли и ја њу, дајте ми је!” Зар ће ме дати? Зар Марија зна баш све тачно? Не, неће ме дати. Не, боље сад да кидам, да сама кидам. Вечерас ћу се склонити гдегод, па ћу им онда писати, онда ме не могу довести натраг, и ако би могли не би хтели – одбегла девојка. А прекосутра ће Мирко узети у своје руке – тако је рекао. Да, склонићу се гдегод. Али где ћу, где да се склоним?

На прозор провири Милена и полако, пажљиво отвори затим врата. Ленка скочи кад је види. Срећна мисао дође јој на памет.

ПЕТА ПОЈАВА

Ленка и Милена

ЛЕНКА
(радосно)

Милена!

МИЛЕНА

Добар дан, Ленче! Добро те умакох. Облаци се скупиљају, небо се натуштило, тек што није грунула киша. Ала ћемо имати страшно време.

ЛЕНКА
(грозничаво је хвата за руку вукући је у собу)

Милена, добро те си дошла.

МИЛЕНА

Шта ти је, Ленче?

(Гледа је пажљиво)

Збиља, тебе нешто мори; шта ти је?

ЛЕНКА

(доводи је до миндерлука и посади је, затим седне поред ње и обгрли је рукама)

Милена, сестро моја, ти ме само можеш спас'ти.

МИЛЕНА

Али, Ленче, шта то значи? Јеси ли при себи?

ЛЕНКА

Ја ћу пропасти ако ми не помогнеш, свиснућу.

МИЛЕНА

Куку мене, ма шта је теби!

ЛЕНКА

Ја 'оћу да бежим одавде.

МИЛЕНА

Да бежиш одавде? Одакле одавде? Из ове куће?

ЛЕНКА

Да, из ове куће. Ја не могу више овде да живим, умрећу, свиснућу.

МИЛЕНА

Да бежиш од своје мајке?

ЛЕНКА

Да, од мајке и од њега, од њих свију.

МИЛЕНА

Од Војина да бежиш? Шта се то десило?

ЛЕНКА

Ја не могу да пођем за њега; не могу, нећу; ја га не волим.

МИЛЕНА

Не волиш га? Како то? Откуд то? Зар се с њим верила и сад кад треба да се венчаш, ти га не волиш. Лепа комендија.

ЛЕНКА

(решено)

Милена, буди моја добра сестра. Да ти поверим једну ствар. Ти познајеш Мирка адвоката.

МИЛЕНА

(посматра је хладно)

Познајем га.

ЛЕНКА

Онога што долази код Војина.

МИЛЕНА

Знам га, па де, шта је с њим?

ЛЕНКА

Милена, ја не могу без њега живети, ја га волим.

МИЛЕНА

(ужаснуто)

Шта кажеш!

(Увређено, хладно)

Ленка, то се ти мени подсмеваш.

ЛЕНКА

Подсмевам? Како подсмевам? Тако ми Бога, то ти кажеш, само да би избегла услугу. Милена, то није лепо од тебе.

МИЛЕНА

Ма шта ти говориш, Ленка! Ако је истина, онда си ти полудела. Знаш ли шта радиш. Да упропастиш и себе и мајку, да разориш срећу оном дивном човеку.

ЛЕНКА

Нећу му разорити срећу; ја 'оћу баш да га усрећим. И он мене воли, и он без мене не може.

МИЛЕНА

Ма ко он?

ЛЕНКА

Мирко.

МИЛЕНА

Ленка, ти не знаш више шта говориш. Скочи. Шта то значи, ако Бога знаш!

ЛЕНКА

(задржи је)

Не иди, Милена, ако знаш шта је невоља. Седи, саслушај ме. Помози ми ако можеш; ако не можеш, немој ме убијати. Ја сам мислила да ћу у теби наћи пријатељицу... Ја га волим, ја сам његова и његова ћу остати. Готова сам да све жртвујем, и себе, и мајку, и деду, све. Ако ме оставиш ниси ништа с тим учинила.

МИЛЕНА

Зар ти волиш онога бездушника! Зар за њега да се жртвујеш! И још да ти ја помогнем!

ЛЕНКА

(увређено)

Бездушника!

МИЛЕНА

Бездушника, неваљалца, најгорега човека под небом...

ЛЕНКА

Забога, Милена, сад можеш ићи; од тебе не тражим никакве услуге. Бар да знам да више немам пријатељице.

МИЛЕНА

Али ја сад нећу да идем. Мени је ова кућа као рођена и ја морам да видим шта је то с тобом.

(Благо)

Чуј, Ленка, освести се, окани се ђавола, избаци те луде мисли из главе и буди опет добра, мала Ленчица!

ЛЕНКА

(загрли је, с осећајем)

Милена, ја га волим, ја сам већ његова и остаћу његова, само његова.

МИЛЕНА

(сети се нечега, тргне се)

Да ниси... Ленче, јеси ли ти била код њега у стану?

ЛЕНКА

(затеже се)

У стану, велиш?

МИЛЕНА

Да, у стану код њега, код тога човека, у Васиној улици, како се иде поред позоришта. Јеси ли била? Је ли да ниси. Ниси, кажи.

ЛЕНКА

Нисам.

МИЛЕНА

Јеси, била си.

ЛЕНКА

Па шта је с тим, Милена?

МИЛЕНА

Била си, признај!

ЛЕНКА

Јесам.

МИЛЕНА

Јеси! Ах, сад знам, све је пропало!... Несрећнице, шта си урадила.

ЛЕНКА

(несигурно)

Шта сам урадила? Ништа. Зар је то грех што сам била код њега у стану!

МИЛЕНА

Чим говориш о греху, било је греха. Признај да те је завео!

ЛЕНКА

(увређено)

Милена!

МИЛЕНА

Признај! Ја ћу све да кажем Војину сад, из ових стопа, и деди.
(Пође)

ЛЕНКА

Милена!... Нисам ништа скривила, стој, нисам.

МИЛЕНА

(мирније)

Признај ми, ја знам како је било; слушај: кад те је први пут видео, задивио се твојој лепоти и умиљатости, поклонио ти се дубоко, руковао се с тобом и дуго ти држао руку. Говорио је љупко, слатко. Зар није?

(Ленка ћути)

Затим је гледао да остане сам с тобом. Казао ти како имаш лепе црне очи, миловао ти руку, уздисао и декламовао о љубави. Зар ти није причао о љубави, о томе шта је љубав и каква је срећа љубити и љубљен бити.

ЛЕНКА
(уплашено)

Ја нисам ништа крива, ја нисам ништа урадила!

МИЛЕНА

Зар те није онда миловао по образу, обгрлио те око паса, загрлио те, пољубио? Затим те је позвао својој кући. Ти ниси хтела. Онда се нашла једна жена код тебе, која ти је причала како те он воли, како је несрећан без тебе, како треба да га посетиш, само да га посетиш. И ти си отишла с њом, с том женом. Отишла си у салон лепо намештен, искићен сликама, где су канабета и фотеље.

ЛЕНКА

Откуд ти то знаш?

МИЛЕНА

Затим је оне жене нестало, а он је ушао. Причао ти је како си лепа, како те воли, како без тебе не може, како те неће напустити. Зар ти није казао да ће те узети? Затим сте пили вино' он те је миловао, љубио, ти се ниси бранила, ниси се могла бранити. А после, зар ти није покидао дугмета на рекли на прсима. Ти си му пала у наручје и зар није затим... Ленка, несрећнице, шта си урадила.

(Ленка покрије лице рукама, јеца. Милена је загрли, плачући)
Јадно моје Ленче!

ЛЕНКА

(после кратког ћутања, одлучно)

Откуда ти то знаш?

МИЛЕНА

Ах, Ленче, и ја, и ја сам жртва његовог непоштења. Дабогме, ти то не знаш. Откуд ћеш и знати! То су крили од тебе; ти ниси ни требала да знаш за такве ствари! Ох, наше простоте! Младе девојке треба чувати од свега што не треба да знају; а не треба да знају оно што их може упропастити.

ЛЕНКА

Шта! И ти... и ти си била код њега! То није истина.

МИЛЕНА

Камо среће да није истина!

ЛЕНКА

Ти, Милена? Ти? Код њега? Код Мирка? Не, то је лаж; он љуби само мене.

МИЛЕНА

Љуби! Ах, не говори ми о љубави код таквих људи.

ЛЕНКА

Ти ниси била код њега. Само ја, ја једина. Је ли да ниси, кажи.

МИЛЕНА

Била сам, Ленче, и мене је он упропастио.

ЛЕНКА

Закуни ми се, Милена. Тако ти Бога, јеси ли и ти била?

МИЛЕНА

Тако ми овога часнога крста, ето ти, шта има прече.

ЛЕНКА

(горко се заплаче)

Ах, дакле и тебе воли!... Он ми је неверан, неверан!...

МИЛЕНА

Ленче!

ЛЕНКА

Нећу више ништа да знам, умрећу, убићу се.

МИЛЕНА

Чуј, Ленче...

ЛЕНКА

Нећу више ништа да чујем; умрећу... Дакле, он не воли само мене. Не воли ме, изневерио ме, подло ме издао!

МИЛЕНА

Подло, дабогме, подло; он друкче не може да ради него подло.

ЛЕНКА

Ах, тешко мени! Мирко, зашто тако! Зашто ме убијаш! Зар је оно све лаж била, гадна, одвратна лаж! Она срећа!... Не, то није истина. Он је добар, он је истинит... Ох, тешко мени!

МИЛЕНА

Чуј ме, Ленче; буди паметна. Ми смо обе унесрећене и нека нас заједничка судба нагна да заједнички тражимо спаса. Чуј ме, што је било – било. Биле смо обе младе и луде. Нашао се неваљалац који се користио нашом невиношћу. Чуј ме! Буди паметна, презри га, немој више да га видиш. Ћутаћемо и жива душа о томе неће знати. Удаћеш се за Војина – ох сироме Војин! Али ћете опет бити сретни. Он је добар, ти ћеш га волети и неговати. Видиш, ја сам много несретнија, ја сам сирота, пропала сам, ја немам никаквог Војина. А он је добар, он ће све опростити.

ЛЕНКА

(тргне се)

Да се удам! За Војина! Никад. Ја без Мирка не могу. Па ако је то било – он је мој, он мене воли, само мене; он ми је то казао и ја ћу још вечерас да бежим одавде. Ако ћеш ме ти примити за два-три дана – добро; ако нећеш, ја ћу већ наћи склониште.

МИЛЕНА

Немој, Ленче, тако; опамети се. Ја разумем те осећаје и ја сам их преживела; знам да ти је тешко, али то ће све проћи. Види, то је први јачи осећај код младе девојке. Он је лажан. У тим годинама снага наједра, чежња се прокраде кроз стид у срце

те запали крв и грех је лопов. Зар је то грех! Ја те не кривим. Али немој, немој даље срљати у пропаст! Сад бар отвори очи. Ти мислиш да њега волиш. Боже сачувај! Ти би тако волела свакога и последњега човека, који би ти на тај начин дошао. Млада девојка, која не познаје људе, преда се првом који дође и у свом плиткоумљу мисли да је то онај изабрани, да је он једини и највећи. Послушај ти мене, несрећа ме је научила да размишљам и да познам људе – камо среће да сам их пре познала! Такви су људи најгори; они немају ни Бога ни душе; имају само своје прохтеве. Засите ли се, они ће нас гурнути ногом као псе, као што су и мене гурнули, као што ће и тебе гурнути.

ЛЕНКА

Не, никад; то Мирко неће никад учинити.

МИЛЕНА

Неће учинити! Шта има на свету што он неће учинити! Доћи ће време, видећеш; али боље да то избегнеш, боље да ти њега напустиш.

ЛЕНКА

Не, он ме неће никад напустити; он зна како га ја волим и шта за њега осећам.

МИЛЕНА

Боже, луда ли си! Зар ти мислиш да мушкарци гледају на наше срце и да умеју да цене наше осећаје и нашу верност. Не, Ленчице, ти си неискусна, ти не разумеш то. Повери се Војину, он је добар, опростиће ти све.

ЛЕНКА

Војину? Ја њега мрзим.

МИЛЕНА

Мрзиш га зато што волиш онога; мрзиш га што не уме да лаже. А треба да га сажалеваш што не познаје људе, што је тако наиван те није познао онога. Он је добар и поштен па мисли да је цео свет такав. По томе ћеш најбоље познати добре и

поштене људе. Види, и чика Марко је такав, само је искуснији. То су људи истинити, прави људи. Ћутљиви и споља изгледају груби, али су поштени, искусни и благи. Добри су као добар дан. Не умеју да се превијају, не умеју да лажу, па одбијају оне који не познају људе. Изгледају груби, а пуни су доброте и милости... Немој тако, Ленче, тргни се. Заборави оно што је било. Време ће све излечити; живот ће те научити да озбиљније посматраш свет. Стидићеш се некад својих осећаја и погледа. Ти си сада у заблуди, а временом ћеш видети да је то само једна уја, грозница, где човек не зна ни шта да ради ни куд удара. Послушај твоју Милену, тргни се, пропашћеш тако.

ЛЕНКА

Ја не могу друјкче. Нека пропаднем, пусти ме да пропаднем.

МИЛЕНА

Немој, болан, Ленче, тако. Помисли на своју мајку. Сирота, стара жена убила се радећи док те је исхранила и подигла. Она живи само за тебе. Пропаднеш ли ти, пропашће и она. Помисли на деду. Колико те је пута миловао? Како је замишљао да ће бити срећан гледајући у теби своју снају, своју негу, своју љубав у старе дане. Па сад да га тако издаш. Помисли на тетка Мару. Сирота, болесна је, неће моћи ни преживети тај удар. Свиснуће, умреће од туге. Зар те, болан, није жао! Отићи ћеш из ове куће где си одрасла. Презреће те сви и нећеш смети ногом ступити овде. Никад нећеш доћи у овај врт да набереш цвећа, никад нећеш сести под сеницу, никад се прошетати између леја. Ленче, моје Ленче, не убијај саму себе.

ЛЕНКА

(заплаче се, сакрије главу на Миленине груди)

Милена, сестро, ја ћу умрети од туге, свиснућу од стида... мајка... деда... Милена, спаси ме само сад! Како ћу? Куда ћу?

МИЛЕНА

Устани, Ленче, разбери се. Ми ћемо овде то лепо свршити. Је ли да ћеш ме послушати?

ЛЕНКА

(као за себе)

Шта ће деда казати! Презреће ме и неће ме више погледати; залуд ћу му се ја улагивати, он ће ме осорљиво одгурнути. Па мајка! Па остали! Све ће бегати од мене као од чуме, далеко ће заобилазити да их не окужим. Људи ће презриво пролазити поред мене, жене ће се подсмешљиво подругивати, деца ће викати за мнош: „Ено је, ено је!”, а савест ће као гвозденим маљевима звонити у мојој души: „Блуднице! Блуднице!”... И да на то пре нисам ни помишљала. Шта сам урадила.

ШЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи, Марија, доцније Панта

МАРИЈА

Је ли...

(Види Милену и тргне се)

Ене Милене! Шта радиш?

МИЛЕНА

Ево дођох мало да обиђем тетка Мару. Како је сад?

МАРИЈА

Богами рђаво. Штах да упитам Ленку... Је ли, Ленка, на колико сати да се даје онај лек?

ЛЕНКА

(збуњено)

На, на... не сећам се добро, тамо пише... Чини ми се на два сата.

МАРИЈА

(неповерљиво гледајући час једну час другу, за себе)

Оне, чини ми се, имају нешто.

(Гласно)

'Ајде, Милена, 'оћеш ти да јој дадеш лек, ја нећу, бојим се, умети.

МИЛЕНА

Нека, Марија, болан, подај јој ти. Ја ћу да поседим још мало код Ленке па ћу после доћи.

МАРИЈА

Ма мишљах, ви ћете која боље.

ПАНТА

(појављује се на прозору)

А докле ће тебе викати амо, матора вештицо! Одрасмо грла, брате мој драги, а она се забила овде у собу.

МАРИЈА

Иди ти, иди пијаницо, знам ја шта је мој посао.

ПАНТА

Ма немојде да те ја још једаред зивнем, јер чича Панта, брале мој драги, уме и цигански.

(Оде)

МАРИЈА

(хвата Ленку за образе)

Ма што си ми се, ти Ленче, нешто ожалостило?

(Милени)

Није ни лако, богме. Сватови су, спрема је, брига је. 'Ајде, Милена, она јадница сама лежи, нема с ким речи да проговори.

МИЛЕНА

'Ајде, 'ајде, сад ћу ја.

МАРИЈА

Дођи, богати.
(Оде)

МИЛЕНА

Дакле, Ленче, избаци мисли из главе; напусти онога... онога...
и буди опет добра, љупка, Ленчица.

ЛЕНКА

Ох, како ћу, ох, како ћу!

МИЛЕНА

Ласно. Помисли да те је хтео са свим упропастити, узео ти част,
па још да те и од фамилије раздвоји.

ЛЕНКА

Али ја га волим, Боже, ја га волим!

МИЛЕНА

Па зар опет, Ленче, да ти казујем какав је он неваљалац! Зар
нећеш да се користиш мојом несрећом?

ЛЕНКА

Слатка, драга Милена, шта да радим?

МИЛЕНА

Шта да радиш? Ћути и трпи за неко време, гледај да заборавиш
на њега; држи се уз Војина, у њему гледај свога будућег мужа,
и видећеш, све ће се променити.

ЛЕНКА

Милена, сестро моја!...

*Врата се пажљиво отворе и на њима се појављује Мирко Панић,
али кад угледа Милену, хоће да се врати. Ленка крикне: „Мир-
ко“ и потрчи вратима те га уведе.*

СЕДМА ПОЈАВА

Ленка, Милена и Панић

ПАНИЋ

Пардон! Извините, госпођице, ја и без куцања. Хтедох видети да није Војин оставио какву поруку, а знам тамо је болесница.

МИЛЕНА

Ништа, ништа, молим вас.

ЛЕНКА

(гледа га молећивим погледом)

Зар нећете да седнете?

ПАНИЋ

(показује на Милену)

У великој сам хитњи, извините ме.

МИЛЕНА

Што не седосте, господине Панићу, и ми смо саме.

ПАНИЋ

Како вам је дивно овде! Напољу се спрема олуја и тек што није грунуло, а овде мирно, меко затишје. Богами сте се лепо склониле.

МИЛЕНА

Мислите да у затвореној соби не може бити буре. И у овоме затишју има олује, која је покатакд бешња него она напољу. Или ви држите, господине, да је човечији живот тако угодан, непрекидан мир и да нема олује које га руше и уништавају?

ПАНИЋ

Како? Ја вас не разумем. Истина, сваки и најмирнији живот има својих незгода, али... такав је управо живот – борба и несрећа и јесу углавном одлике човечијег живота.

МИЛЕНА

Особито код слабог, незаштићеног женскиња, које не разуме живот, јелте?

ПАНИЋ

Нећу баш то да кажем. И ми мушки имамо, штавише имамо много већих невоља, с којима се морамо борити.

МИЛЕНА

Али тек-тек имате и својих прохтева, које можете, ако сте умешни, задовољити и тако у неку руку засладити овај горки живот.

ПАНИЋ

(осети значај њених речи)

Тхе, како се узме. Дакле, Војин није ништа оставио?
(Спрема се да иде)

ЛЕНКА

(под навалом осећаја, немогући се више уздржати)

Мирко, Мирко, је ли да ме волиш и да ме нећеш напустити?

ПАНИЋ

(полазећи)

Збогом!

ЛЕНКА

Зар тако, Мирко!

(Узима га за руку)

Зар је теби досадно у мом друштву? Зар те ја чекам два дана и бројим минуте, а ти ни да се окренеш на мене. Мирко, мили мој!

ПАНИЋ

Госпођице Ленка!

МИЛЕНА

Господине Панићу! Ја знам све и она зна све.

(Мирно)

Допустите да проговоримо неколико речи. Ја ћу бити паметна, мирна и ви се немате зашто бојати овог разговора. Он ће у првом реду вама користити.

ЛЕНКА

Милена! Мирко, иди. Ево, ове је новине оставио Војин.

Панић узима новине и спрема се да пође.

МИЛЕНА

Господине, останите овде. Ако одете, знајте, да ће сутра цео Београд говорити о Мирку Панићу, адвокату, као о последњем човеку. У вашем је интересу да останете.

ПАНИЋ

(узнемирен)

Шта хоћете ви од мене?

ЛЕНКА

(крши руке)

Милена, зар хоћеш да ме убијеш?

МИЛЕНА

Хоћу да вам обратим пажњу на неке ствари које се вас тичу и хоћу да вам помогнем да се извучете из ужасних неприлика.

ПАНИЋ

(усиљено)

Ха, ха, то је у најмању руку смешно. Молим да чујемо!

МИЛЕНА

Смешно би било кад не би било жалосно. Ви знате, господине, моју прошлост; знате да сам ја била сирота девојка која није имала нигде ништа до своје чедности и поштења; да сам се у сиротињи мучила, да сам радила и сиротовала, али сам сваки комад хлеба часно заслуживала; знате да сте ме за кратко време те невоље ви ослободили, али да не говоримо много, знате и то да је то било по цену моје девојачке части.

ЛЕНКА

Мирко!

ПАНИЋ
(Милени)

Госпођице!

МИЛЕНА

Без узбуђења, господине! Ви видите како сам ја мирна. Знате све шта сте урадили и обећали док сте тај циљ постигли.

ПАНИЋ

Па добро, шта хоћете ви од мене? Хоћете да ме уцените, хоћете новаца или ваљда тражите да вас узмем за жену. Вас, вас која сте ме на очи варали и која сте имали на сваки прст по пет љубавника.

МИЛЕНА

Срам вас било кад тако говорите! Ви најбоље знате да то није истина. Знате да сам гледала у вама свој живот, своју будућност, свој свет, све своје; да нисам знала нити сам хтела знати низашта друго до за вас и вашу љубав; да нисам очекивала ништа ни од кога; да сам живела у вама и за вас. Знате да сте ме затим непоштено, недостојно одбацили као што се баца на ђубре каква стара, исцепана папуча.

ПАНИЋ

(прекрсти руке на прса, привидно равнодушно)

Па?

МИЛЕНА
(плане)

И 'оћу само то да вам кажем, да сте неваљалац, блудник, заводник, да сте целат невиних девојака...

ЛЕНКА

Милена, то није лепо од тебе преда мном...

ПАНИЋ

То ви мене направисте горим од обичног разбојника... Гле'те само мустре од поштења! Јесте ли се изговорили, госпођице? Видите, ја сам сасвим хладан – најбољи доказ да су то само клевете.

ЛЕНКА

Мирко, је ли да то ништа није било?

ПАНИЋ

То је све због тебе, Ленче, завист или... Зар не видиш да 'оће да ме уцени! Имате ли још штогод, милостива?

МИЛЕНА

Ох, грдне покварености!

(Умирује се)

Не, то није ништа; о овом није требало ни да говорим, ја сам једном с тим начисто, било је и заборавила сам. Али ово да вам кажем, господине, што сте са мном урадили, урадили сте и са овом младом, наивном девојком.

ЛЕНКА

Милена, то су моје ствари и ти немаш права да се у њих мешаш.

МИЛЕНА

Ако сам ја сирота и самохрана, она није. Мене сте упропастили па да вас глава не заболи; али овде вам неће тако олако проћи. Она има свога вереника, има ко ће је штигити.

ПАНИЋ

(тргне се)

Молим вас, оставимо сада ту ствар. Ви, дакле, кажете да сам ја вас упропастио? Видите...

МИЛЕНА

Ја нећу више о теби да говорим. Ја за себе нећу ништа и не тражим ништа.

ПАНИЋ

Али, молим вас, ствар је овде потргнута, и ја сматрам за своју дужност да објасним своје понашање.

МИЛЕНА

Ја нећу више о томе да говорим. рецимо да је тако као што ви кажете. Али ви сте учинили грех и наспрам ове девојке. О томе хоћемо да будемо начисто.

ПАНИЋ

Госпођице, ја мислим да ви немате права да задирете у туђа осећања. Мислим да вам нисам дужан одговарати на такве при-медбе.

МИЛЕНА

Ви морате одговарати. Ви знате врло добро у какав сте положај дошли кад сам ја за ово сазнала. Ја вам се кунем да вас сад нећу оставити на миру док год будете играли тако дволичну улогу.

ПАНИЋ

Дволичну улогу! Молим вас...

МИЛЕНА

Да, дволичну улогу. Или, зар нисте завели ову девојку? Кажите, јесте ли?

ПАНИЋ

То се не може назвати таквим именом.

МИЛЕНА

Па лепо, кажите како хоћете.

ПАНИЋ

Она ме је волела, и сад ме воли.

ЛЕНКА

Мире!

МИЛЕНА

Па, лепо, волела вас и ви сте мислили да сте имали право да је лишите части њене. Али знате ли шта треба сад да радите? Знате и правите се да ћете то урадити; међутим, ви имате сасвим друге намере. Зар то није дволичност?

ПАНИЋ

Ја немам никаквих рђавих намера.

МИЛЕНА

Дакле, добре намере? А знате ли у чем би требало да се састоје те добре намере?

ПАНИЋ

Брак је, мислим, једини пут.

МИЛЕНА

И ви ћете њу узети?

ПАНИЋ

Хоћу.

МИЛЕНА

А Војин? Знате ли ви да је он њен заручник?

ПАНИЋ

Да, али ја мислим то се даде... кад га она не воли... ево нека каже сама да ли... Уосталом, то је заиста једна тешкоћа, и ја...

МИЛЕНА

Тешкоћа, да. Узећете је као што сте и мене узели. Срам вас било, сами себе 'ватате у клопку.

ПАНИЋ

Ја не знам, ја бих хтео, желео бих да се ова ствар лепо сврши. Али сами видите – шта да радим!

МИЛЕНА

Чујте! Ја већ видим све и разумем све. Ова је девојка неискусна, не познаје живот, не познаје људе, и ја узимам њену ствар да решим. С каквим правом – немојте се питати. Молим вас само будите толико паметни те у интересу њеном и вашем сопственом интересу послушајте мој савет. Ова ствар има само један једини излаз и друкчије се не може решити.

ПАНИЋ

Молим вас.

МИЛЕНА

Да одмах из ових стопа напустите ову девојку и ову кућу и да под ма каквим изговором не ступите више ногом овде. Ствар ће тим бити за вас свршена и ви сте потпуно слободни.

ЛЕНКА

То не може бити. Ти, Милена, немаш овде ништа да наређујеш, то је моја ствар. Мирко, не слушај је, не иди од мене. Тако ти свега што ти је најмилије, не остављај ме! Мирко, Мире, ти си мој, ја те не дам, не дам те.

ПАНИЋ
(Милени)

Али, госпођице, ја не разумем, не разумем, откуд ви...

МИЛЕНА

То је једини пут.

ЛЕНКА

Мирко, не слушај је. Милена, ти 'оћеш мене да упропастиш под видом пријатељства, 'оћеш да ме упропастиш. Иди одавде, иди, ти ми ниси пријатељица. Мире, остани код мене, Мире.

МИЛЕНА

Господине Панићу, будите паметни и измерите сами опасност у којој се налазите.

ЛЕНКА

Милена, иди! Мире, мој Мире!

ПАНИЋ
(привидно ганут)

Ви видите и сами да ћу је убити ако је напустим. Видите, ја сам у врло незгодном положају, и мени је немогуће... Уосталом, ја вас молим, ја видим да ви умногоме имате право, молим вас пустите ову ствар још за два-три дана.

МИЛЕНА

За два-три дана док господин постане посланик да му не можемо у томе сметати. А већ после он ће свима показати ко је у праву. Знамо, у овој земљи ко има силу има и право. Али чујте, ја хоћу да се ова ствар одмах сврши, да одмах напустите ову кућу, да је не трујете својим задахом. Иначе, кунем вам се да ћете клети онај час кад сте се родили. Ја ћу вас омести при избору. Ако буде нужде, изаћи ћу на улицу, викаћу да цео свет чује како је грдни неваљалац кандидат Мирко Панић; хватаћу свакога гласача и изнећу му вашу верну слику; даћу у све новине ваша недеља, те ће се цела Србија земља згрозити над таквим грађанином. Чујте ме...

У дворишту се зачује јак глас Марков. Панић се тргне.

ПАНИЋ

Ви, дакле, тражите да ја напустим Ленку и ову кућу? И дајете ми реч да ће с тим ова ствар бити свршена?

МИЛЕНА

Ја ћу се заложити.

ЛЕНКА

Мирко, не иди!

МИЛЕНА

Пусти га, Ленка.

ЛЕНКА

Не иди од мене, не убијај ме!

ПАНИЋ

Ленка, ја морам.

ЛЕНКА

Не иди, Мирко. Зар ти је мало моје досадашње несреће! На чем' ме остављаш! Ја сам изгубљена ако ме напустиш.

(Ухвати га за руку коју обасипа пољупцима)

МИЛЕНА

Нек' иде, Ленка.

ПАНИЋ

Ја морам, Ленка, невоља је. Ево и ја жртвујем своје лично задовољство, жртвујем своју љубав и своју срећу општој срећи. Сутра су избори, народ са надом гледа у мене, и ја се морам жртвовати...

ЛЕНКА

(грли му ноге)

Тако ти љубави моје, не напуштај ме! Сети се моје преданости, сети се шта сам за тебе жртвовала. Не напуштај ме, не иди! – Ја те не дам, не пуштам те!

МИЛЕНА

Ви морате ићи...

ПАНИЋ

(одгурне Ленку)

Одлази! Зар је то љубав? То је себичност која зна само за себе. Да ме волиш ти не би пречила моју срећу, не би ми сметала баш сада кад треба да постигнем свој циљ. Ја идем.

ЛЕНКА

(увређена устаје, одлучно)

Па добро, иди! Иди, напусти ме! Иди, упропасти ме! Али знај и ја умем бити свирепа. Кад пропадам ја, нека пропаднеш и ти. Иди и остави ме, а ја ћу, као што је хтела Милена, изаћи пред свет и викнути: „Ево блуднице, али ено и онога који ме је довео доведо! Презрите ме, поплујте ме, али презрите и овога, поплујте и овога!” – Сад идем, сад из ових стопа да све кажем Војину, да кажем деда Марку, па нека ме згруше, нек’ ме убију; мајка нека ме прокуне, а свет нек’ ме затрпа камењем. Али ни теби неће бити лако, заводниче! У света још није изумр’о осећај правичности.

ПАНИЋ

Ленче, добро моје Ленче, ти то нећеш урадити, је л’ да нећеш. Ево, ја те молим, буди паметна, упознај мој положај, види како ми је. Ја ћу све изгубити, све.

ЛЕНКА

И ја сам све изгубила.

ПАНИЋ

Али ја, зашто ја да изгубим? Ја те молим, Ленче. Ниси ли ти дала повода! Зар сам ја крив за твоју неразвишљеност! Ето, тако ми Бога, ти си крива.

ЛЕНКА

Ја крива?

ПАНИЋ

Ти, Ленче. Тако ми Бога, једино ти. Пусти ме, Ленче.

ЛЕНКА

Сад ми је све јасно. Дакле, Милена има право. Такав си, дакле. Ох, тешко мени, где ми беху очи...

ПАНИЋ

Ленче, је ли да ћеш ме оставити на миру? Кажу, обећај ми!

ЛЕНКА

Па иди, иди, кад си тако низак. Ах, јадна ти сам! Иди! Не тражим ништа од тебе више. Иди.

Панић лагано излази на врата. Ленка цикне: „Мирко!” и полети вратима, али се стропошта.

ОСМА ПОЈАВА

Пређашњи без Панића

МИЛЕНА

Устани, Ленче, буди јака, презри га.

ЛЕНКА

Пусти ме да умрем.

МИЛЕНА

Захвали Богу што си га се ослободила.

ЛЕНКА

Постигла си циљ, осветила си му се, али си убила своју пријатељицу.

МИЛЕНА

Ја нисам хтела да му се светим; хтела сам тебе да спасем.

ЛЕНКА

Мене си убила.

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Ленка, Милена и Кина

КИНА

(улази носећи под пазухом једно пакло памука у руци, а новац завезан у једну мараму)

А-ах, шта је то! Ленка плаче, а ти си, Милена, сва бледа. Шта се то десило?

МИЛЕНА

(за себе)

Шта да јој кажем?

(Збуњено)

Ништа, тетка Кино!

КИНА

Како ништа! Да је није пријатељ Марко што повикнуо? Или како је Мара? Ленка!

ЛЕНКА

Нано, умрећу.

КИНА

Прекрсти се 'ћери, Бог с тобом, шта ти је? Милена, шта јој је?

МИЛЕНА

Ништа, тето, богами ништа. Мало се наљутила на, на – Војина.

ЛЕНКА

Нано, слатка нано, ја сам пропала, убила сам и себе и тебе.

КИНА

Јао, Ленка, 'ћери, шта је, говори шта је било, шта се десило?

ЛЕНКА

Нано, слатка нано, родитељу мој, опрости ми! Ја сам обрукала и тебе и Војина, осрамила сам вас, унизила, уби ме!

КИНА

(баца новац и ламук на сто)

Шта! Шта кажеш! Ленка 'ћери! Обрукала, велиш. Шта, како?

МИЛЕНА

Тето, остави је, богати, она је у грозници, не зна шта говори.

ЛЕНКА

Убила сам те, осрамила и своју част, нано, ја немам више части, ја сам преварена, осрамоћена.

КИНА

Ти, ти Ленка, осрамоћена? Од мушког?

ЛЕНКА

Уби ме нано!

КИНА

Она је заиста у грозници, не зна шта говори.

ЛЕНКА

Знам, нано мила, једина! Ја више нисам девојка већ две недеље. Ја сам пропала.

КИНА

Ах, истина је!

(Поведе се да падне, али се задржи за сто, затим стане као у бунилу)

Осрамотила ме! Изгубила девојачку част!

(Полети Ленки и ухвати је за косу)

Блуднице!

(Падне поред ње на миндерлук и горко се заплаче)

МИЛЕНА

(диже је)

Тето, добра тето, немој тако, буди јака, немој убијати и себе и њу.

КИНА

Осрамотила ме, осрамотила ме... Моја кћер... под старе дане... под седе косе моје... ох, умрећу од бруке.

МИЛЕНА

Немој, тето, немој, болан! Брука јесте али се да живети. У данашње доба друкчије се гледа на то.

КИНА

Зар моја кућа, моја кћер. Јој, јадна ти сам!

ЛЕНКА

Не кукај, мајко; не убијај ме још више!

КИНА

Ћути, блуднице једна, бруко моја! Што ме обрука и уби под старост! Погледај ове седе косе, погледај! Оседеле су тебе гајећи и хранећи.

(Чула се за косе)

Погледај! Па за то сам те зар одгајила и подигла! Дабогда, 'ћерко, и мајка божија наредила, те ти образ поцрнео као што је мени срце поцрнело!

МИЛЕНА

Немој, тето, тако, не куни је!

КИНА

Дабогда се, 'ћерко, распадала на самртној постељи и не могла се душом растати.

(Окреће се икони и крсти се)

Богородице дево и мајко Божија, услишај ме, молим ти се!

ЛЕНКА

(клекне пред њу и обгрли јој ноге)

Не куни, мајко убиј ме ево, али ме не куни тако! Ја се бојим твоје клетве.

КИНА

Иди, блуднице, ја ти више нисам мајка, иди ми из куће, иди испред очију.

ЛЕНКА

Мајко!

КИНА

(гурне је)

Иди куда знаш, под овим кровом не можемо нас две заједно. Иди.

МИЛЕНА

Али, тета Кино, а Војин, а чика Марко? Шта ће они казати?

КИНА

Не знам, нећу низашта да знам. Иди!

ЛЕНКА

(устаје, одлучно)

Ја сам погрешила Па добро, ја ћу се убити. Опраћу своју срамоту.

КИНА

(тргне се, тронутим гласом)

Милена, чедо моје, не убиј нас, немој да се наша брука чује.

МИЛЕНА

Не бој се, тето, умири се само.

КИНА

(тихо плаче)

Јадни животе мој и јадна надо моја! Гајила сам те, неговала сам те, подигла сам те... У тебе сам се уздала, тобом сам се поносила... ти си ми била једина нада, ти једина утеха моја. Ленка, шћери, шта си урадила!

ЛЕНКА

Мајко моја!

МИЛЕНА

Немојте више, молим вас; умирите се. Па ћемо доцније видети шта ћемо. Немојте да ко од укућана чује.

КИНА

Па шта да радимо? Куда ћемо и како ћемо?

МИЛЕНА

Најбоље је сад да ћутимо, да ништа не падне у очи, нарочито због послуге. Ова Марија...

ЛЕНКА

Марија све зна.

КИНА и МИЛЕНА

Марија зна све!

КИНА

Пропали смо онда, она ће свуда разгласити.

МИЛЕНА

Неће, ваљда треба...

ДЕСЕТА ПОЈАВА

Пређашњи и Марија

МАРИЈА

(као бесомучна улеги у собу и устреми се Ленки)

Ти мораш да ме платиш кад он неће.

ЛЕНКА

Марија, ћути; полако, молим те.

МАРИЈА

'Оћу да вичем, нека ме цео свет чује. Срамно сте ми закинули моју зараду. Он је отишао од тебе, а ни пет пара, ни цигло пет динара није дао. Не знам ја, ти да ми дадеш, ја сад знам само себе.

КИНА

Ма шта је то!

МИЛЕНА

Ленка, шта ово значи?

ЛЕНКА

Ништа, мајко, ћути Милена!

МАРИЈА

Шта ништа! Како ћути! Ја 'оћу свој новац, своју зараду. 'Оћу да ми она плати кад је он отишао.

ЛЕНКА

Марија, молим те, ћути.

МАРИЈА

Нећу да ћутим. Срамно сте ме покрали, по'арали...

КИНА

Шта је то, Марија, каква зарада?

МАРИЈА

Моја зарада, коју сам поштено зарадила и сад неће да ми је даду. Носила сам им писма, извештавала о састанцима... све, па сад ништа.

МИЛЕНА

Ах, то ли је, дакле!

(Ленки)

То је та жена.

ЛЕНКА

Ах, Боже мој, срамоте! Она, она је крива.

МАРИЈА

Ја крива. Ја свему крива? Зар ја? Срам те било! Да није мене било, давно би ти излетела из ове куће.

КИНА

А, Боже мој, сад разумем све. Ти, ти си, дакле, посредовала! И сад још уцењујеш? Напоље, подводачице!

МАРИЈА

Добро, онда знам шта ћу.

(У дворишту се чује глас Војинов: „Марија“!)

Ја ћу му све казати. Казаћу све Војину, нека зна какву заручницу има и с ким ће да се венча.

Истрчи на врата. Милена је стиже у кујни.

МИЛЕНА

Али онда знај да ћеш ти под суд, подводачице. Иди сад и јави.

МАРИЈА

Под суд! Па нека.

ЛЕНКА

(дотрчи до врата и ту нерешиво стане, кршећи руке)

Ох, Боже, Боже!

ЗАВЕСА ПАДА

ТРЕЋИ ЧИН

У Војиновој соби за рад. Сумрак је. Бура, која је беснела целу ноћ и цео дан, почиње да попушта; ветар покатакд зазвижди, дрвеће у врту шуми; чује се хујање воде и преплашени људски узвици; час по час загрми и севне те се види како још пада киша

ПРВА ПОЈАВА

Мара и Марија стоје код прозора

МАРА
(узбуђено)

Куку мене, догодиће се нека несрећа.

МАРИЈА

Ти ниси требала да устајеш, газдарице; видиш како си ослабила.

МАРА

Ако нам вода продре у кућу? Чујеш како вичу: „Вода, вода!“
Не знаш ти шта смо ми патили од поплаве.

МАРИЈА

Неће ваљда.

МАРА

Како неће! Слушај, то се опет нека несрећа догодила. О богородице дево, спаси нас, молим ти се. Је ли Панта још код воде?

МАРИЈА

Јесте, зазидује зид што се од силне кише срушио.

МАРА

А где је Марко? Јој, јадна ти сам, једва се држим на ногама.

МАРИЈА

Оде још по ручку, па га више нема да дође. Кажу да је вода продрла већ и у овај сокак одоздо.

МАРА

Јеси ли ишла да видиш?

МАРИЈА

Ја, богами, не смем никуд.

МАРА

Бар да је Војин овде. Откуд баш данас та проклетија! Није ни на ручак долазио.

МАРИЈА

Како је страшно гледати! Гле како сева!

МАРА

Вода!

МАРИЈА

Виде ли матицу како јури к'о бесомучна!

МАРА

Како страшно 'уји! – Ако вода продре у кућу! Однеће нам све. Ма где је Марко, шта је с њим? Трчи, Марија, молим те, види је ли у дућану. Иди, зови га, иди!

МАРИЈА

Зар по овој киши чак у дућан! Да ме вода негде у'вати. Ја богами не смем ни за живу главу.

МАРА

Иди га зови. Како не смеш? Сви ћемо пропасти! Сева! Видиш воду! Све ће однети. Иди, иди!

МАРИЈА

Али куда да се ноћас потуцам! Мени је, богами, мило да још који дан поживим.

МАРА

Онда ћу ја. Ја не смем овде сама остати. Ни Војина ни Марка!

МАРИЈА

Газдарице, јеси ли полудела, шта ти је! Куда ћеш ноћас! Зовнућу Кину.

МАРА

Она не може да остави Ленку. Како ће дете само болесно!

МАРИЈА

Нека дође и она полако. И њих мора бити страх кад су саме.
(Оде)

МАРА

О Боже, ова вода! Продреће нам у кућу, однеће нам све!

ДРУГА ПОЈАВА

Пређашна, Марко, доцније Панга

МАРКО

(долазећи на врата из дворишта)

Што си ти устајала! Зар по оваквој несрећи!

МАРА

Марко, забога, где си! Зар овакав бес, а ти за толико не долазиш кући.

МАРКО

Иди ти у собу, не бој се. Опасност је прошла. Ја сам сад био доле. Вода не долази више, стоји на истом месту, а и киша, видиш, да је престала.

МАРА

Али ја се бојим; знаш неке године у овој кући.

МАРКО

Не може сад, де, не детињи се; вода не долази више.

(Отвара прозор и виче у врт)

Панто!

ПАНТИН ГЛАС

(издалека)

Оој!

МАРКО

Како је сад?

ПАНТА

Добро је, вода не долази, сад ће, ваљда, почети да опада.

МАРКО

Јеси ли зазидао брешу?

ПАНТА

Сад ћу, треба ми још мало камена. Морам да донесем.

МАРКО

(Мари)

Нема више, вода је већ прошла. Али умало не дође. Како је Ленки сад?

МАРА

Лежи још. Отишла је Марија да их зовне овамо, ако буде умала?

МАРКО

Шта ли то би детету?

МАРА

Назებла је, сигурно, па овај страх од воде...

МАРКО

. Је ли долазио доктор? Није, ваљда, ни тако опасно?

МАРА

Неће доктора никако. Каже да ће то проћи. А можда је и од великог рада, сад се има посла.

МАРКО

Хм, то ми се не допада.

ПАНТА

(са фењером појављује се на вратима од врта)

Ја дођох, газда, још мало камена да узем.

МАРКО

Јеси ли готов?

ПАНТА

Нисам још. Не знам како се то онако обори. За читава два метра. А зид је изгледао тако сигуран.

МАРКО

Попустио од воде. Дозидај само добро. Ваљда више нема опасности.

ПАНТА

Нема ваљда. Киша је престала а вода стоји све онако, не при-долази више. Има још једно десетак корака до зида, а мишљах баш, ево је и нама у госте. Али кад је већ једном стала, нема је више, осануће*.

* Осануће (лок) – усахнуће, престаће и сл.

МАРА

Дабогда, али ја се све бојим.

ПАНТА

А не бој се, газдарице, зид ће одбити воду и ако дође до нас. Само она врата, ту ме је страх.

МАРА

Вала нам нису онде ни требала. Шта ће нам пролаз на онај сокак?

МАРИЈА

(враћа се)

Ленка је уморена, боље јој је. А Кина је некуд изишла. Сад ће, каже, доћи.

ПАНТА

Идем ја, онда, да зазидам још оно мало.

(Оде)

МАРКО

Иди ти, Маро, у собу, а ја одох да видим шта је с тим изборима. Чујем да ће ови наши победити, али борба је јака. Иди, ти Марија, с газдарицом; носите лампу.

(Оде)

ТРЕЋА ПОЈАВА

Мара и Марија

МАРА

Где је то Кина отишла?

МАРИЈА

Не знам, ту ваљда негде.

МАРА

Мене је страх, опет ће овде бити неке несреће. Слушај само како 'уји.

МАРИЈА

Та неће. Видиш, вода је престала да надолази, шта може бити онда!

МАРА

Зачас се она слије са планина; надођу друге реке. Патили смо ми. Једне године ушла у авлију, однела кошару и подавила сву живину. Умало нисмо сви главом платили. Била је ноћ па смо спавали, а она одједном набуја; на чамцу смо се спасли у комшилук.

МАРИЈА

Ћути, не говори, неће ваљда.
(Узима лампу и одлази у собу)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

ЛЕНКА

(сама, огрнута шалом долази пажљиво на врата од дворишта)

Сад ми више не помаже никаква утеха, сем срти. Ја сам решена, и уместо грозничавог немира дошла је свест о томе да морам да умрем. Умрем ли, нећу више бити блудница, мада ће ми све бити опроштено; мада ме више неће мучити ове ужасне мисли, неће ме овако страшно морити грижа савести. Нећу више гледати како мајка плаче, нећу слушати како ме куне; нећу више стрепети од Војиновог доласка, ни од погледа деда Маркова; Марија ми неће више изгледати као целат у чијој руци стоји живот мој. Ја морам да умрем, морам, али још једном да видим ово место где сам просањала младост своју. Још једном. О колико много, колико бескрајно много очекивах ја од живота! Како ли сањах о њему, како ли чезнух за њим седећи овде и гледајући на ону плаву реку, на она тамна брда и ону магловиту даљину!... Колико среће беше при самој помисли да ћу бити сретна! А како ми сад изгледа пуст, како празан живот! Па

откуд то, шта је то било? О страшна безумља мога! Шта ме занесе, куда ме одведе! Туђинац! Подлац! И све је то већ једном био проживео, па ће проживети и опет. А мени се чинило да је он само мој, чинило ми се да нема више људи... Ах, пећу да мислим више на њега. Зар последњи час свога живота да испуним тако прљавом сликом. Због њега сам на тебе заборавила, Војине, али ја ћу да умрем, Ленка ће твоја да умре, она ће својим животом да плати издајство, неверство наспрам тебе. Ма шта сам учинила, шта сам учинила! Издала себе, неверна теби, теби тако добром, тебе тако доброг и племенитог. Колико бих среће доживела код тебе, колико бесконачно много среће. А овако сад, сад морам да умрем. О, да, страшне речи!...

(Стане пред икону и моли се Богу)

О Боже, да ли примаш молитве грешнице; услишаваш ли молбе оних, који због свога безумља губе овај свет? Ја те пећу молити за себе, буди милостив невинима и племенитима.

(Кандило које је пред иконом горело, истули се).

И кандило се смири, ни Бог већ не прима моје молитве... Па теби да се окренем, Војине. Видиш ли ти мој бол, чујеш ли моје покајање! Зар ти не доноси овај ветар моју љубав, моје очајање... Како ме груди боле!... Ох, црна је наша судбина к'о ова ноћ, паклена је к'о мој грех. У једном нерасудном тренутку убити толико срдаца... И он је чуо и доћи ће, можда ће сад доћи и погледаће ме прекорно, болно; не, неће ме погледати, окренуће главу од мене. А савест ће ми кљувати срце и говорити: „Он те презире, грешнице, он те презире!” – Он, па шта сам урадила, он је тако добар, тако племенит. Презреће ме, а ја да живим да вечно одкајавам свој грех... Не...

(Стане крај прозора. Напољу се чују гласови: „О-ој, пази! Ево, придолази опет! Чамац овамо!”)

Гле, вода! Поплава. Како страшно јури! Гле како се издижу таласи. Опет мрак. Али чујем где хуји, ја је видим још, ено је где јури, пење се, ковигла и собом носи све... и грех... да и грех носи и срамоту – однесе заувек. Тамо, тамо!

Истрчи у врт. Затим се чује где се отворе баштенска врата Тишина

ПЕТА ПОЈАВА

Кина, доцније Милена, Марија и Панта. Позорница за неко време стоји празна. Муње и ветар.

КИНА

(у дворишту)

Ленка, Ленка!

(Долази уплахирена)

Ленка! Нема је ни овде. О Боже, каква ме слутња обузима! Како се у греху са страхом живи! Ленка!

(Прелази преко собе и провирује на горња врата десно)

Је ли ту Ленка? Нема је ни овде.

(Иде на прозор и виче у врт)

Ленка! Ох, како је страшно овде! Како јури вода! Ленка! Вода! Та није ваљда! Боже! – Ленка!

(Отрчи у врт. Чују се узвици: „Ленка! Ленка!“)

МИЛЕНА

(улази на врата од дворишта)

То је тета Кине глас. Како очајно виче. Да се није што догодило?

(Пође на врата од врта и ту се сретне с Кином)

Тетка Кино, код нас је вода те добегах овамо.

КИНА

Јеси ли видела Ленку?

МИЛЕНА

Нисам. Где је?

КИНА

Јој мене, нигде је нема.

МИЛЕНА

Да није овде код тетка Маре?

КИНА

Није, гледала сам.
(Отвори врата и зове Марију)
Где је Ленка?

МАРИЈА

Па кажем ти да не знам; малочас је била у соби тамо.

КИНА

Па где је сад? Ти знаш, говори, подводице, где ми је дете?

МАРИЈА

Јој мене, све преско мојих леђа. Не знам што ћу је ја чувати.

МИЛЕНА

Ево јој шала. Је ли ово њен шал?

КИНА

Она је била овде.

МАРИЈА

Ја не знам, ја је нисам видела!

КИНА

Нестала је, нестала. Дете моје, где си?

ПАНТА

(улази на врата из врта, преплашено)

Кино, је ли ту Ленка?

КИНА

Јеси ли је видео? Да није у врту?

ШЕСТА ПОЈАВА

Пређашњи и Мара

МАРА

(долази на горња врата десно)

Шта је то било? Боже, да не долази вода!

ПАНТА

Газдарице, несрећа се догодила!

КИНА

Где је, где је?

ПАНТА

Сад прође поред мене. Ја дозиђујем онај зид. Она, Ленка, куда ће она сад? Упутила се води. Шћах да је викнем, али она измаче. Погледам, она загазила воду и иде, иде, док наједном шта би... матица је докопа, занесе је.

МАРА

Ох! Ленка? Наша Ленка?

КИНА

Ленка!

Потрчи у врт, али је Милена задржи.

МИЛЕНА

Стој! Куда ћеш у тај бес?

КИНА

Да видим, да видим... да је спасем...

ПАНТА

Нећеш је спасти. Матица је дохвати, занесе, она се не брани, не опире, само чух један крик, и још мало, још мало – неста је. То све би за тренуг ока.

КИНА

Ох, Боже мој, ја више никог немам.
(Пада на столицу. Милена је придржи)

МАРА

Ма зар наша Ленка? То није истина? Где је Ленка?

КИНА

Моје дете, моја кћер!

МАРА

Ти лажеш. Марија, отрчи, види...

МИЛЕНА

Умири се, тетка Маро, ионако си болесна. Иди у собу; ја ћу ти казати, можда није то била она...

*У близини се чује музика и узвици: „Живео Мирко Панић!
Живео народни посланик!”*

МИЛЕНА

Шта је сад!

МАРА

Хвала Богу, то је Војин.

Марија умакне кроз врата од дворишта

КИНА

Моје дете, моја Ленка!

МАРА

Али откуд Ленка? То није била Ленка.

ПАНТА

Газдарице, ја сам је видео, а ево нема је овде. Док ја дотрчах до воде, све беше к'о и пре, не видех је више. Вода је даље јурила и потмуло је мумлала, а на површини се ништа више не виђаше.

МАРА

Ма шта је то ако Бога знате, говорите, Милена, Марија! Где је Марија?

МИЛЕНА

Марија? Где је Марија? Она је побегла.

МАРА и ПАНТА

Побегла?

МАРА

Што да побегне?

КИНА

(скочи)

Ленка, чедо моје.

(Истрчи у врт)

МИЛЕНА

Панто, стигни је, не дај јој; учиниће покор од себе.

Панта истрчи за њом.

МАРА

Ма шта је ово, Милена, кумим те Богом, знаш ли ти шта је ово!

МИЛЕНА

Не питај! Ја вам говорих: не пуштајте Панића у кућу. Ленка је млада, лакомислена.

МАРА

Шта, шта велиш! Па шта се догодило?

ПАНТА

(на вратима од врта)

'Одите овамо брзо; ево пала је овде код баштенских врата; у несвести је. Помозите ми да је унесемо.

МИЛЕНА

Ето ће се несрећа још догодити.

(Истрчи у врт)

МАРА

(за њом)

Чекај, стани, кажи.

(Изађе за њом)

СЕДМА ПОЈАВА

Војин, Панић и неколико грађана – гласача

ПАНИЋЕВ ГЛАС

Сад збогом, Војине!

ГЛАСОВИ

Збогом!

ВОЈИНОВ ГЛАС

А не, не, морате унутра бар на једну кафу.

ЈЕДАН ГЛАС

Напред!

ГЛАСОВИ

Напред!

(Улазе)

ПРВИ ГРАЂАНИН

Ту смо.

ВОЈИН

Ево се враћамо као победници. Ово ми је најтежи али и најрадоснији дан у животу. Мирко, пријатељу, друже, дозволи да те поздравим у мојој кући као народног посланика, као човека будућности.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Живео наш посланик.

ВОЈИН

Отишао сам одавде са стрепњом у срцу, са зебњом и плашњом, еда ли ће наш рад имати каквог успеха; бојак се да у овом нашем дичном Београду није умрла грађанска свест и кураж, али, хвала Богу, народ је свестан својих права, препознаје своје ваљане синове и верује им. Ово ми је заиста најсрећнији дан у животу.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Тако је, тако је!

ПАНИЋ

Хвала, Војине. Све што смо добили, добили смо твојим радом и свешћу мојих бирача. Теби и њима има за све да се захвали, а не мени.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Тако је! Живео!

ДРУГИ ГРАЂАНИН

Тако је! Добра беше наша девиза: „С народом – за народ. Сила је народ”.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Тако је! Живео! Али зар ми нећемо у кафану. Овога смо испратили. Напред!

ДРУГИ ГРАЂАНИН

Стој!

ТРЕЋИ ГРАЂАНИН

(*Мирку*)

Скромност је лепа особина, али ни истина није лошија. Ти си, посланиче наш, однео победу данас и Војин је радио и хвала му, али тек он није сам победио, а ни ми. Не знаш ли ко је победио данас? Победио је твој велики углед у грађанству, победила је твоја морална величина, која те је истакла изнад свих противничких кандидата. Победио је твој непоколебљив, чврст карактер, твоја стална вера у моћ правде и правце, и у победу поштења и светлости над пороком и мраком.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Тако је, тако је!

ДРУГИ ГРАЂАНИН

Живео посланик!

ТРЕЋИ ГРАЂАНИН

И ми имамо да се дичимо твојом победом, имамо да се дичимо својим послаником, а наравно и свешћу народном, јер је ово најсјајнија манифестација његове свести и доказ да је лажна она теорија да правда и поштење не побеђују. Где је народ свестан, ту морају правда и поштење победити, а где ово победи ту мора да је народ свестан.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Живела свест народна! Живео наш дични посланик, доктор Мирко Панић!

СВИ

Живео!

ВОЈИН

Ма што то овде никога нема! Ни мајке да ме дочека. Отац ваљда још није ни дошао. Али где је Ленка, где Марија?
(Гледа на врата од собе)
Мајко!

Из врта се чују узвици.

ПАНИЋ

(чује те узвике, узнемирено)

Да идемо, време је. Збогом, Војине!

ПРВИ ГРАЂАНИН

Чекај, ја имам реч.

ПАНИЋ

Да идемо! Киша је мало уминула, а и ноћ је већ.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Чекај!

(Врата се од врта отворе. Улазе Милена и Мара водећи Кину)

Ево и њих. Живели!

ОСМА ПОЈАВА

Пређашњи, Мара, Кина и Милена

КИНА

(отима се)

Пусти ме да је нађем, пустите ме да је спасем!

ВОЈИН

Шта је то?

МАРА

Ах, ево га. Војине, где си ако Бога знадеш!

ВОЈИН

Шта је?

МАРА

Несрећа се десила.

КИНА

Моје Ленче, моје јединче!

МАРА

Ленка скочила у воду и удавила се.

ВОЈИН

Шта! Шта кажеш?

ПАНИЋ

(тргне се)

То није могуће!

КИНА

(кад опази Панића, полети на њега)

Убицо! Преласниче!

МАРА

Господине, и ви овде?

МИЛЕНА

(разјарено)

Зар си смео да дођеш у ову кућу коју си ископао!

ТРЕЋИ ГРАЂАНИН

Шта је сад ово?

ПРВИ ГРАЂАНИН

Хе, хе, то је тек весело.

ВОЈИН

Али мајко, нано... шта је то, шта то значи?

МАРА

Боље питај где су ти биле очи и где ти је била памет. Боље питај свога пријатеља коме си толико веровао.

ПАНИЋ

Какве везе има ово са мном?

МИЛЕНА

Још се правиш луд, срам те било!

ВОЈИН

Али шта ово значи? Ја хоћу да знам шта је то, шта се то десило? Говорите отворено.

МИЛЕНА

Зар ти ово није довољно јасно. Ево твога пријатеља... Исто оно што је било са мном, било је и с Ленком. Питај га, нек' порекне.

ВОЈИН

То је лаж. Милена, то је срамота тако се светити човеку. И то сад, сад... Видим у чем' је ствар. Где је Ленка?

МИЛЕНА

Овај је господин убио.

КИНА

Ах, чедо моје!

ПАНИЋ

То није истина, ја го не бих никада урадио.

МАРА

Зашто, Мирко, зашто ми, болан, упропасти дете, зашто ми разори кућу! Ја сам те примала као свога сина...

ПАНИЋ

Ове су жене полуделе.
(Полази на врата)

ВОЈИН

(посматрајући га)

Мирко, то је истина. Где је Ленка?

ПАНИЋ

То није истина.

ВОЈИН

То је истина.

ПАНИЋ

Па зар ти, драги Војине, не верујеш своје пријатељу?

МИЛЕНА

Гледај, 'оће и њега да прелести; о да ужасна човека!

ПАНИЋ

Ти, девојчуро, ћуги, не завађај пријатеље.

ВОЈИН

(сећа се један тренут, одлучно)

Јеси, признај!

(Ухвати га грчевито за руку)

Признај!

ПАНИЋ

Драги Војине, ја нисам крив. Јест', истина је, али ја нисам крив...
нисам тако ми... она је, она је свему крива.

ВОЈИН

(пусти га, покрије лице рукама)

Дакле, истина је. Ох, Боже! Ленче, моје Ленче, устани и ходи
к мени. Ходи да те загрлим. Ох, праштам ти. Што си тако бледа,
ја те волим, Ленче!

(Нагло се тргне)

Зар тако, Мирко, зар тако да ме казниш за моје поверење!... Ох,
Боже, ја сам сад све изгубио... ја више ничега немам... Па шта
је ово! Шта сам ја радио? Где су ми биле очи? Ко ме сам ја то
помагао да се успе на овај положај! Ја сам заводник народе. Ти
си ме срамно изиграо. Браћо, ја сам крив за све ово.

ТРЕЋИ ГРАЂАНИН

Ми видимо у чему је ствар.

(Окреће се Мирку)

Господине, ви сте и нас завели. Ми смо кратковиди, а ви, ви
сте неваљалац.

ПРВИ ГРАЂАНИН

Тако је!

ДРУГИ ГРАЂАНИН

Није тако!

ПРВИ ГРАЂАНИН

Да гласамо!

ВОЈИН

(прибрано)

Оставите моју кућу, ми више нисмо пријатељи.

ПАНИЋ
(цинично)

Па више није ни нужно.

Полази на врата од дворишта где сусретне Марка

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Пређашњи, Марко, доцније Панта

МАРКО
(весело, накривио капу, поносито, кицошки)

Браво ђетићу! Е нисам се надао. Славно сте победили. И треба и треба! – Али шта је ово? Овде се нешто десило. Како сте се унезверили? Шта је било?

МАРА

Није ништа.
(Панићу)
Идите господине.

МАРКО

Стој! Нечега има! Шта је било?

МАРА

Није ништа, пусти га нека иде.

МИЛЕНА

Ја ћу да кажем...

МАРА

Милена!
(Мирку)
Идите! Ох, Боже! Биће још веће несреће.

ВОЈИН

Али, бабо, Милена!

ПАНИЋ

Пусти ме да идем!

МИЛЕНА

Овај господин овде окаљао је и твоју кућу као и моју част;
разорио је овај дом, убио вам је сву срећу.

МАРКО

Шта је!

МАРА

За име Бога! Милена! Марко! Идите, господине!

КИНА

Не, нек' остане. Кад смо ми пропали, нека пропадне и он.

ТРЕЋИ ГРАЂАНИН

И треба, право је.

МАРКО

Говорите, шта је?

МИЛЕНА

Чика Марко, ти немаш више снаје, она је обешчашћена и умрла.

МАРКО

Шта кажеш!

(Ухвати Панића за прса)

Зликовче, овамо!

ПАНИЋ

Чика Марко, пустите ме!

МАРКО

Овамо! Говори!

(Вуче га на сред собе)

Где је Јенка?

МАРА

Али Марко, мили мој, остави га, пусти га! Јао Боже!...

МАРКО

Говори, где ми је дете?

МИЛЕНА

Скочила у воду.

МАРКО

Због тебе?

ПАНИЋ

Ја нисам крив, десило се...

МАРКО

Пушку!

ПАНТА

(улази)

Газда, вода! Ево је опет придлази. Продрла је у врт. Ево је удара у кућу. Бежите!

ПАНИЋ

Поплава! Пустите ме! Потопићемо се.

МАРКО

Нека је. Дете ми врати, зликовче!

ПАНТА

Али, газда, вода је већ ту, ево је у врту, погледај.

(Отвори врата)

Погледај, матица.

МАРА

Марко, вода, поплава, бежимо, спасимо се, Марко!...

МАРКО

Одлази! Нек' потопи све, нек' однесе све! Кад немам части, немам ни живота.

Докопа пушку са зида Панић улучи ту прилику и побегне у двориште. Марко полети за њим, пуца на њега са прага и убије га. Сви нагрну на врата. Запрепашћење и ужас.

МАРА

Марко, шта учини ако Бога знаш! Пропали смо.

КИНА

Крв! Ах!

ПРВИ ГРАЂАНИН

Убијство!

Потрчи напоље. Други грађанин потрчи за њим.

МИЛЕНА

Заслужио је.

МАРКО

Отворите сва врата, нек' вода опере сву крв са мога дома.

ВОЈИН

Оче, хвала ти! Ти си ми само показао како треба прати част. Ја узимам сву кривицу на себе.

МАРКО

Не треба. Свако нека одговара за своја дела.

ЗАВЕСА ПАДА

КРАЈ

ПОГОВОР

Полиграф, филозоф, песник, педагог и драматичар др Милош Перовић (Ужице, 3. III 1874 – Сен Жан де Дије, Франдуска, 15. IV 1918) био је свестрани културни радник и прегалац и учесник у оба балканска и Првом светском рату. Од 1912. до краја живота није скидао униформу. Рањен је у јесен 1914. у Подрињу, дуго лечен и као тежак инвалид заробљен близу албанске границе и интерниран у Аустрију, одакле је приликом размене упућен у Париз. Преминуо је у 45. години живота на хируршком столу.¹

Др Милош Перовић је написао пет позоришних комада од којих су два објављена за живота, а један (трагедија *Карађорђе*), награђен највишом наградом Српске краљевске академије наука (1907), па ипак је остао заборављен, непознат, непризнат и неприказиван. *Разорени дом* је првонастала драма Милоша Перо-

1 О животу и раду Милоша Перовића види више у мом поговору за *Слепе Бранковиће*, објављеном у овом колу Драмске баштине.

вића. Написана је 1903, када је 29-годишњи песник био професор у родном Ужицу, а могуће је да је писана упоредо са трагедијом *Карађорђе*. Уз то, *Разорени дом* је једини Перовићев комад писан у прози и с тематиком из савременог живота. Рукопис се чува у Историјском архиву Ужица², потписан је псеудонимом Пиетро Косорић, као и прва збирка песама која је исте године објављена у родном граду.³ Косорић је презиме драматичареве мајке и аутор га после 1904. није употребљавао. Могуће је да је ово дело настало и нешто касније, али свакако пре 1906. (када је започео трагичну сцену *Слепи Бранковићи* и потписао именом и презименом, односно пре 1907. када је трагедија *Карађорђе* два пута објављена у Сарајеву).⁴

Разорени дом Милоша Перовића је социјална, етичка драма настала под утицајем, или боље рећи инспирирана низом грађанско-идејних комада ибзеновске оријентације, на чијем челу је, у нашем случају, снажно дело *Наши синови* Војислава М. Јовановића. Радња се одвија у неком мањем граду у унутрашњости Србије, али је очевидно да аутор има пред очима своје родно Ужице, или можда, Чачак где је био професор (1905-1906). Атмосфера је згуснута, а ликови рељефни,

2 Пиетро Косорић (Милош Перовић), *Разорени дом*, драма у три чина, ИАУ (Историјски архив Ужице), МП, 56, 109.

3 Пиетро Косорић, *Песме*, Ужице 1903.

4 Перовићева трагедија *Карађорђе*, прво је штампана у часопису „Босанска вила” (1907), а потом као засебна књига у истом граду исте године. (В. нап. 1-2 у поговору за *Слепе Бранковиће*).

разнолики, снажно и слиkovито окарактерисани у широком распону: од трговца Марка Вуковића, човека старог кова, старог Србенде и поштењачине, из чије сваке речи и сваког поступка зраче част, истина, правда, честитост; до узорне мајке будуће свекрве-светице, Маркове супруге Јеле; политички ангажованог опозиционара њиховог сина Војина, великог прегаоца модерних начела и смелог уредника листа „Час“; до мајке паћенице, њихове станарке Кине, њене лакомислене кћерке Ленке; заводника, адвоката и преваранта Мирка Панића; сироте, преварене, огорчене и пожртвоване шваље Милене; опаке Маркове служавке, подводице Марије и често пијаног, добричине и старог ратника, Марковог слуге Панте. Ликови су веома сликовити и разнолики, а цео комад у драматушком смислу веома прегледан, јасан, вођен сигурном руком, напет, целовит и узбудљив, са веома мало дескрипције, што је за једног песника модерне⁵ и драматичара почетника веома похвално.

Конципиран као реалистичка драма *Разорени дом* донекле почива на извесним клишеима, да не кажемо наивностима, превазиђене романтичарске и квазиромантичарске драматургије. Неки ликови (као Милена, адвокат Панић и Марија) повремено, истина ретко, казују своје праве мисли шапатом или апарте, а по старом схватању све личности, посебно посрнуле, од

5 Милош Перовић је припадао кругу песника наше модерне на чијем су врху Дучић, Ракић, Сима Пандуровић и др. Види више: Драгољуб Зорић, *Милош Перовић писац српске модерне*, Ужице, 1992.

носно заведене девојке (Милена, Ленка), намах после „греха”, почињу због гриже савести да вену, бледе, пате и болују. Сем тога, слутње и наговештаји, најаве будућих невоља су понекад и пренаглашене. (Када прочита име адвоката Мирка Панића, Војинова вереница Ленка се веома интересује и чак по звуку имена осећа извесну наклоност за будућег заводника и убицу њене среће. С друге стране, Панића интересује оружје старог трговца и ратника Марка, а посебно пушка од које ће безобзирни заводник погинути). Коначно, као у „добрим, старим романтичним драмама” природа је упуном складу са осећањима и патњама главних јунака. Почетком другог чина, уочи оштрог сукоба и сцене кулминације између Милене, Ленке и Панића, спрема се киша и невреме, а при крају завршног чина велика поплава носи све пред собом, па тако, и у симболичном смислу, и сав неморал, јад и беду српске паланке и целе земље у целини. Драматичар Перовић се не изјашњава, али, очевидно, не верује да ће после водене стихије наступити бољи дани.

Остало је непознато да ли је Милош Перовић нудио ову своју драму београдском или, можда, скопском позоришту. Дело је остало у рукопису, веома читком и прегледном. Изгледа да је драма написана у једном даху (или је ово препис), на редактори такорећи нису имали прилике да интервенишу.

Разорени дом се скоро пуно столеће чува у рукопису. У адаптацији и режији долепотписаног овај комад је емитован из студија Радио Београда, у недељу 16. фебруара 1997. године.

У самој редакцији и блиским круговима, ова радио драма је лепо примљена, али се критика није огласила.

Већ неколико година у дирекцији Народног позоришта у Ужицу драма Милоша Перовића *Разорени дом* је у ширем избору. Надам се да ће њена премијера бити пре стогодишњице настанка овог вредног и узбудљивог сценаког дела.

Душан МИХАИЛОВИЋ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ПРВО КОЛО

Књига 1

Панта Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Књига 2

Милутин Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Књига 3

Миодраг Поповић Шапчанин
БОГОМИЛИ

Књига 4

Илија Вукићевић
ЛЕПА БУЛА

Књига 5

Живко М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Миодраг Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Миодраг Поповић Шапчанин
ГОСПОБИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Миодраг Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Ђурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1

Мита Поповић
НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2

Жарко Лазаревић
САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3

Жарко Лазаревић
УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4

Жарко Лазаревић
КРОЗ ШИБУ

Књига 5

Тодор Пинтеровић
ЈУРМУСА И ФАТИМА

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ЧЕТВРТО КОЛО

Књига 1

Атанасије Николић
ДРАГУТИН, КРАЉ СРПСКИ

Књига 2

Јован Суботић
КРСТ И КРУНА

Књига 3

Доброслав Ружић
СТЕВАН ДЕЧАНСКИ

Књига 4

Милош Цветић
БРАЋА

Књига 5

Светозар Ћоровић
У МРАКУ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ПЕТО КОЛО

Књига 1

Мита Димитријевић
ОЛИВЕРА

Књига 2

Мита Димитријевић
ПИРОВАЊЕ

Књига 3

Мита Димитријевић
ЉУБАВНИК СВОЈЕ ЖЕНЕ

Књига 4

Мита Димитријевић
СЕСТРА ЛЕКЕ КАПЕТАНА

Књига 5

Мита Димитријевић
КАЊОШ МАЦЕДОНОВИЋ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ШЕСТО КОЛО

Књига 1

Милош Перовић
СЛЕПИ БРАНКОВИЋИ

Књига 2

Милош Перовић
РАЗОРЕНИ ДОМ

Књига 3

Ђуро Димовић
КРАЉЕВИЋ МАРКО

Књига 4

Ђуро Димовић
ЂУРАЂ СМЕДЕРЕВАЦ

Књига 5

Ђуро Димовић
БАШ ЧЕЛИК

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1/.2-2

ПЕРОВИЋ, Милош

Разорени дом: драма у три чина / Пијетро Косорић
(Перовић Милош) - Београд: Музеј позоришне уметности
Србије, 1999 (Земун: Галеб). - 127 стр. ; 15 цм.
- (Библиотека Драмска баштина; коло 6, књ. 2)

Тираж 500. -

Стр. 123-127: Поговор / Душан Михаиловић.

886.1/2.09-2

а) Перовић, Милош (1874-1918) - "Разорени дом"

ИД = 76989452

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ШЕСТО КОЛО

Књига 1

Милош Перовић
СЛЕПИ БРАНКОВИЋИ

Књига 2

Милош Перовић
РАЗОРЕНИ ДОМ

Књига 3

Ђуро Димовић
КРАЉЕВИЋ МАРКО

Књига 4

Ђуро Димовић
ЂУРАЋ СМЕДЕРЕВАЦ

Књига 5

Ђуро Димовић
БАШ ЧЕЛИК